LAS CATARATAS THE RAPIDS

БУЕНОС-АЙРЕС—НЬЮ-ЙОРК

ПОРОГИ

МІСЯЧНИК — ЛІТЕРАТУРИ — НАУКИ — КУЛЬТУРИ

Año VI. Buenos Aires, Junio/Julio de 1954 № 57/58.

УКРАЇНСЬКА КАПЕЛЯ БАНДУРИСТІВ В США

З М І С Т

В десяту річницю смерти Олега Ольжича — 1
Дмитро Бучинський — Автор "Задавлених" 2
В. Свідзінський — З книги "Медобір" — 2
Вісенте Карредако — Втікач — 3—4
Леонід Полтава— По перепустку — 4
О. Василько — Про двох братів — 5—7
В. Свідзінський — З книги "Медобір" 7
Галя Мазуренко — 7
Федір Одрач — Турист — 8—11
А. Юриняк — Літературний твір і його автор — 12—14
С. Кисилевич — Світогляд гетьмана Івана Мазепи та основні риси його характеру 15—18
Слово до вільних духом — 19—20
Олекса Басай — Відкритий лист до проф. Павла Івановича Зайцева — 20—23
Хведосій Чичка — Зустріч письменників 24—26
Левко Ромен — Дуб-нелин — 26
Модерне мистецтво — 26
Сторінка молодого автора — 27
Юрій Богацький — Відтворення вимерлого тура — 28—29
Ю. Синівський — У відповідь В. Чапленкові 30
ПАРОДІАРІУМ — 31—32

ПЕРЕДПЛАТА журналу «ПОРОГИ»

Аргентіна:

Річно — $ 30.00
Піврічно — $ 15.00
Чвертьрічно — $ 8.00

— Ціна числа: 5 песів або 0,40 дол. —

Річна передплата в:

США, Канада, Европа, Австрал. дол. 3.00
Уругвай — $/ург. 8.00
Бразілія — круз. 60,00
Парагвай, Чіле, Перу рівновар. $ 25.00
Інші держави Півд. Америки $ 30.00

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Підписані авторами статті не завжди і не обов'язково висловлюють думку Редакції.

Кореспонденцію і передплати слати на адресу:
» P O R O H Y «
Casilla de Correo 3184
Buenos Aires — Argentina

"ЗОЛОТОВЕРХИЙ КИЇВ"

Прекрасне видання історії та ілюстрацій нашої СТОЛИЦІ — КИЄВА. Цілість видання — 12 зошитів (понад 500 ілюстрацій) в передплаті коштує лише 8 доларів!

Адреса:

'Zolotoverkhyj Kyiv', P. O. Box 3284

Washington 10, D. C. — USA.

або зверніться до В-ва "Перемога"

GANAR TIEMPO A LAS HORAS

Si un místico no encuentra el hilo que lo ponga en contacto con la palabra divina, nadie lo hará responsable de ese fracaso. Si un sabio no logra la fórmula que cura una lacra, nadie le reprochará su tardanza. Lo mismo que si un filósofo no retorna de sus alturas con la verdad en la mano, o si un sociólogo no encuentra el rumbo perfecto de la sociedad en medio de la historia. En cambio si un gobernante no consigue un mínimo de felicidad para su pueblo y para los hijos de su pueblo, es enjuiciado por aquellos que le otorgan el mandato y sufre la calificación de gobernante fracasado. Es por ello que el gobernante tiene que obrar con urgencia, plancar con anticipación y actuar con velocidad para ganar tiempo a las horas.

Rebón

Чи Ви вже відновили передплату "Порогів" на 1954 рік? Якщо ні, то зробіть це якнайскорше! Пересилайте передплату на адресу Видавництва або Представникові у Вашій країні:

"POROHY" Casilla de Correo 3184
Buenos Aires Argentina

АВСТРАЛІЯ:
Mr. S. MYKYTYSHYN
Box 1603 M., G. P. O.,
ADELAIDE, AUSTRALIA

АНГЛІЯ:
FEDERATION of UKRAINIANS in G. B.
78, Kensington Park Road,
LONDON, W. 11., GREAT BRITAIN

ФРАНЦІЯ:
"LA PAROLE UKRAINIENNE"
3, rue du Sabot,
PARIS (6-e), FRANCIA.

КАНАДА:
Mr. Ivan HAJDUK
9507 - 100 A, Ave.
EDMONTON, Alta., CANADA.

ПАРАГВАЙ:
Sr. Ant. KUSZCZYNSKYJ
Casilla de Correo 60,
ENCARNACION, PARAGUAY

С.Ш.А.:
Mr. I. KRAWEC ("Porohy")
12 Mayer's Court
TRENTON, N. J., U. S. A.

Без кредитової бази неможлива розбудова промислу й торгівлі... Українська Кредитова Кооператива — це перша і незаступима підстава для цього. Вступайте в члени. Звертайтесь: вулиця

Маса 150, Буенос-Айрес.

В десяту річницю смерти Олега Ольжича

Олег ОЛЬЖИЧ

РІНЬ

Де шлях у жовті врізується стіни
І урвище над закрутом стремить,
Наш погляд неуважливий на мить
Затримує жорсткий прошарок ріни.

Вона суха і сіра. Але вії
Примкнеш перед камінням у піску —
І раптом чуєш силу вод рвучку
І різкість вітру, що над ними віяв.

МОЛИТВА

Ігумен встав, брати домінікани
Двома рядами вийшли з-за столів
І серце храма — пройняли органи,
І морок сам зайнявсь і задзвенів.

Ось брат один, страховище іконам,
Руде волосся і ведмежий стан.
Він був би десь розбійницьким бароном,
На смерть своїх би катував селян.

Велична міць Твоя Ісусе Христе,
Коли й цього до Тебе привела!
Він молиться. І ніжно-променисте
Щось світиться з-під дикого чола!

* * *

Господь багатий нас благословив
Дарами, що нікому не відняти:
Любов і творчість, туга і порив,
Відвага і вогонь самопосвяти!

Солодких грон і променистих вин
Доволі на столах його веселих.
Іди ж сміливо і бери один
Твоєму серцю наймиліший келих.

* * *

Стук дверцят від грубої руки,
По грудках замерзлих дзвін обіддя,
І пучки розв'язують стрічки
Під м'яким злотавим підборіддям.

І таким чимсь повні — чуєш ти —
Раптом груди, горло і повіки,
Що готовий взяти і піти,
І ніколи не вернуть повіки.

Автор "Задавлених"

"Задавлені" (Los ahogados) — це нова збірка оповідань Вісенте Каррелано (Vicente Carredano), що нещодавно появилася і скоро зникла з книжкових полиць еспанської столиці. Один з критиків коротко, але дуже влучно схарактеризував цю збірку, кажучи: "Книжка свіжа як свіжоспечений хліб: дієві особи насвітлені так, що краще не насвітлив би їх навіть великий майстер фотографії. Люди — живцем задавлені в крові свого власного серця".

Оце суть цілої збірки — живцем задавлені в крові власного серця.

Автор не виступає в ролі моторного прокуратора спихаючи свою вину на часи на обставини тощо, вишукуючи при цьому різнородні виправдання для людини, а просто малює саму людину, ту людину, що купається і задавлюється в крові своїй, сама суть оповідань — в своїй крові та в крові свого ближнього. Ця купіль автора болить, але він не хоче бути суддею — ні надто жорстоким, ні надто поблажливим.

Його завдання показати дійсну людину, не тільки з усіма злими прикметами але й з добрими, показати їх людині — на суд і опам'ятання.

Карреланo залюблений в людині. Природа, мертве оточення потрібні йому, як доброму режисерові сцена, тільки на те, щоб на їх фоні, який він дуже часто створює кількома розчерками пера, рухалися живі люди.

При цьому Карреланo знаменитий майстер не створювання, а відтворювання людських типів, таких, як вони є в нашому житті, без окремої карикатурности й без спеціяльного ідеалізування. І тут він їх не списує, не деталізує окремими описами а оживляє їх рухом і життям, їх працею чи безділлям, їх думкою і словом, без авторського моралізаторства.

Такі ви є — глядіть на себе.

Авторові не бракує гумору й іронії, що часом переходить у Бенавентівський сарказм, але без брутальности. Ми дуже далекі від цього, щоб стверджувати у Карреланo якенебудь наслідування манери й думки Бенавенте, але читаючи Карреланo, часто зупиняємось на бичуваннях своєї суспільности, еспанського драматурга — Бенавенте.

Вісенте Карреланo народився 8 квітня 1920 року в Сантандері. Дитиною втратив батька й разом з матір'ю довгий час мандрував, шукаючи місця для закорінення, по всій Еспанії. В тій мандрівці захопила його визвольна еспанська війна в 1935 році. Юнак, без вагання, стає по стороні оборонців прав свого народу й батьківщини і до 1939 року цілий час, перебуває на різних фронтах ув африканському легіоні. Військову службу покидає у рангі молодого старшини. Деякий час подорожує по Африці й осідає в столиці.

Він як більшість еспанських письменників нової відрожденої літератури, що починається в 1898 році, і як майже всі сучасні письменники, почав у 1940 році, друкуючи свої оповідання, есеї в еспанській пресі. Перші письменницькі труднощі давно перебороні, його ім'я вже має забезпечене місце на Парнасі творців сучасної еспанської літератури, хоч дотепершній доробок його не є великий: кілька десятків різнородних есеїв на теми еспанської злободенщини, дві збірки оповідань.

Але суть не в кількості, а якості.

"В тяжкій пробі вогню й крови гартувалась душа Карреланo, — стверджує один з його критиків, — прекрасна душа, обдарована здоровим відчуттям життя, свободи, живою і глибокою гуманністю".

Д-р Дмитро Бучинський

В. СВІДЗІНСЬКИЙ

* * *

З КНИГИ «МЕДОБІР»

В самоті лежу я,
А навколо мене
Темрява висока
Як бур'ян шумить.

Чую, холить туга
Круг мойого ліжка,
Мов торонтля сіра
Круг житла свого.

А все ближче, ближче
Кроком коструватим,
Коло ізвиває,
Зв'язує вузли.

Місяцю-косарю,
Вийди на тумани,
Під бур'яном пітьми
Лезом замахни.

Бачу — надо мною
Велетень водоріст,
Бачу — ходить рибка
В зелен-висоті.

А все нижче, нижче
Перами веслує,
Кола ізвиває,
Зв'язує вузли.

Підпливла та й стала,
Круг очей обвідка,
А в очах застиглих
Янтаріє сон.

7. 11. 1928.

Вісенте КАРРЕДАНО

Vicente CARREDANO

"LOS AHOGADOS"

ВТІКАЧ

Серпнева задуха четвертої пополудні. Спека заганяє в тінь людей і собак. Над парком, ніби зависла сталева плита.

Скроплювач шкіряним рукавом купає кволе тіло гірських хребтів. Зрошена трава блищить жовтиною і зеленню.

Одна дві, три сім осіб. Всі задивлені в воду. Дивляться зблизька, ніби устами. Часом вода підноситься аж до галуззя. Спадає. Не як дощ, а так, як часом робить хлопчик.

Всі задивлені в воду. Дивляться з близька, майже устами.

— Безстидник!.. — вигукує новоприбулий мужчина похилого віку.

Всі відривають очі від води.

— Безстидник!

Всі перестають дивитись на старого. Дивляться на чоловіка в синім убранні. Він повертає голову. Не бачить води. Тільки вказуючий палець. Обличчя, що звернені на нього.

— Шо за відвага!.. І то в білий день! — продовжує старий бурмотання.

Люди мовчать. Не розпитують нічого. Людина в синьому вбранні віддаляється довгими кроками.

— В білий день!.. Що за злоба!

Слова старого, м'які й повільні, доходять до мозку скроплювача. Мало-помалу спрягають відчуття справедливости. Тієї справедливости, що бодай на кілька хвилин повинна дати знак нашому життю. Для підкреслення нашого обов'язку. Шоб кинути нас в авантюру, що повинна дати задоволення. Як рибалець, що витягає з моря дитину; купецький помічник, що в неділю зачервоніює убрання кров'ю пораненого; самітна дівчина, на коло мерця вночі.

— Він!.. Йо о! — командує скроплювач.

Починає бігти. За ним якийсь вояк, якийсь ледар і двоє підлітків.

Перебігають довгим каштановим тунелем.

Понад густі кущі підносяться голови. Няньок, наречених, самітників. Дехто біжить за тими, що біжать. Інші знову сідають.

— Безстидник!..

Старий вже не бачить втікача. Біля нього немає нікого. Ніхто не слухає його. Його вигук, це відзвук люті.

Вода витікає зо шкіряного рукава.

Крики переслідувачів зростають. Втікач розпинає сорочку. Люди хочуть замкнути йому стежку. Біжить. Прямо, часом треба скручувати. Його очі також біжать. Час-до-часу біжать по терасах далеких домів. Жадібно. Хотів би, щоб у світі тільки він мав ноги.

Трояндовий город — без троянд. Малий ставок, до безтями погружений у своїй глибині. В тіні п'ять камінних індіян не можуть наговоритися.

Втікач зударяється з якимсь хлопчиком. Хлопчина падає на землю. Втікач ставить його на ноги. Дитина дивиться. Бачила його лице. А тепер тільки спину. Хлопчик не плаче, хоч маленький.

— Держіть!.. Держіть його!..

Крики почув сторож на брамі. Але пізно Втікач пробіг коло нього. Вже поза парком — проскакує зразу по три сходи. Перелякання лотерійний спрямовується за ріг.

— Стій!.. Стій, бо стріляю! — наказує поліціянт, але не зводить гвинтівки.

Втікач перехрещує вулицю. Переслідувачі, з криком і піднесеними руками, протискаються між трамваями й автами.

Втікач віддаляється. Скидає піджак. Притискає до грудей. Не оглядається. Чує голоси.

В брамі Ретіро залишився скроплювач, пояснюючи гуртові випадок, додаючи, що ледарство є батьком всієї розпусти. Зацікавлені й скроплювач втрачають з очей долішні вулички.

Втікач перебігає вулиці Антоніо Мавра, згодом Альфонса XI. Біжить вуличками, що ведуть в південнозахідньому напрямі до Військового Музею. На цих задушних і спокійних вуличках кроки втікача відбиваються, як брехання собаки парного пополудня. Не чути голосів переслідувачів.

На вулиці Руїз де Аларкон видно акації і червону цеглу фасадів; якраз знову розносяться крики:

— Він!.. Він!.. Держіть!..

Втікач хоче скритися в брамі. Тут, на третьому поверсі живе знайоме подружжя. Думає, як пояснити випадок. А коли запізняться одчинити — люди розірвуть його на сходах.

Болить його потилиця. Піт котиться по шкірі. Не відчуває його. На розі вулиць Феліпа IV зударяється з вуглярем. Падає його піджак. Задержався, бачить переслідувачів. Вдруге бачить обличчя й злі рухи переслідувачів. Залишає піджак.

Коли почався випадок, ним опанувало голокружне недовір'я, що скоро перемінилось у головокружний страх. Почав тікати. У втечі цей страх, також головокружний, перемінився в паніку. Спочатку думав про оборону. Включно до спокуси задержатися — пояснити ситуацію.

Тепер вже не думає. Тому його біль меншає. Бажає однієї речі. Але сам не знає, якої. Сам щось зробить — втече. Втікати. Втікати . . . Більше нічого.

Продовж двадцяти хвилин це вивчав і вже не закине. Не може більше нічого зробити. Він втікач. Тільки це. Втікач.

Знову вулиця вздовж. Біжить — зударяється зо стіною. Ліворуч Музей дель Прадо. Городні Статуї. Діти. Він хотів жити в цій дільниці.

Знову голоси.

— Держіть!.. Цього!.. Цього!..

Добіг до алеї Прадо. Не знає, куди бігти Перебігає. Якесь авто засвистало гальмами. Крики дужчають. Вже не тільки ззаду, а також з боків. Праворуч, ліворуч.

Вибігає на купу піску. Губить слабо зав'язаний черевик. Навіть не дивиться. Біжить. Бі-

жить. Біжить... Навіть не думає про сили.

Переслідувачі щораз ближче. Ледве не падає. На лівому розі вулиці будують новий дім. Вбігає в будову.

Робітник попихає вгору візок з мішочками цементу. Йде за робітником. Сходи вузькі — дошки. Дім, хоч тільки скелет дому.

Перший поверх. Другий. Втікач пристав коло колони. Дивиться вділ. Бачить, як його пильно переслідують, піллазять вгору. Між ними немає скроплювача. Ні вартівника. І нікого з молодих, що почали погоню.

З великим трудом просувається вгору. При кожному кроці помагає собі руками, опираючи їх на стегна. Ліва на ліве стегно, права на праве. Ніхто не кричить. Робітники бачать його. слідкують. Нічого не говорять. Вони працюють.

Вилізши на четвертий поверх, падає через купу цегли. Між ударами молотків та робітничими вбраннями пізнає тих, що підлазять до нього.

Воля наказує продовжувати. Продовжує. Коливається. Без пам'яти Без огірчення. Його кроки, — як п'яного. А може пораненого, що втратив кров. Тягне ноги. Руки видовжились, великі — звисають. Спина подібна до склепіння.

До п'ятого поверху виріс дім. І до п'ятого поверху стало сил у втікача. Розпечений вітерець обвіяв його з усіх сторін, оживив: його досить, щоб викликати бажання — лягти. Хоче впасти падає.

Падає в бік центральної колони. Очима, напів розплющеними, змученими, зачервонілими, дивиться на вершки дерев. На вежі св. Хероніма. На густу зелень Ретіро. Щось заохочує його пригрудитися ближче. Кроком божевільного залишає колону, щоб обернутися об іншу від вулиці. Прицілює над прірвою. Хвилина, дві три Вік. Вічність. Все оглядає серцем, повним безмежної ніжности

— Не рухайся!. Обережно!. Не рухайся!..

Він не чує нічого. Занурений в далечінь, на густу зелень Ретіро На вежі св Хероніма. На високі вершки дерев. Речі, що він їх знає. Речі, що їх бачив кожного дня. продовж довгих років. Морить його сон Його очі — в далечі і його тіло витягається у далеч. Воля, чи, може, брак волі, трохи-по-трохи опускає його — до порожнечі. Руки без нервів прослизуються по колоні.

— Ох!.. Ах!...

Закричали переслідувачі. Закричали робітники на будові. Закричали люди що зупинились на вулиці. Тяжкий дикий крик. З нутра пролерся також крик. Крик людини перед смертю — людини.

* * *

— Як давно не бачив вас!

— Хай будуть щасливі ваші очі, дон Серафін!

Зустрілися на хіднику коло пошти, недалеко водограю. Вона в п'ятдесятці, але ще в претенсіях. Він старичок з поморщеним лицем, з покривленим тілом.

— Я ще бліда, дон Серафін, від того, що хвилину тому бачила.

— Що таке було?

— Слухайте!.. Йшла я з Аточі, пройшлася по Прадо, але бачу — біжать люди. Здержуються і дивляться на дім, що там будують. Дивлюся вгору, куди всі запивлені. В цьому моменті, як думаєте що сталося?.. Людина кидається з п'ятого поверху.

— Боже мій!.. Боже, мій!..

— Як сказали мені, самовбивця був дуже гарний.

— Що за молодь!.. Хто знає, що вплинуло на хлопчиська, що, він дійшов до такої розв'язки?.. Розпуста, пані, розпуста винна всьому!..

— Правду кажете!.. Сьогодні молодь не має страху перед Богом.

— Ані перед людьми. Уявіть собі, дорога пані, що мені притрапилося недавно в парку. Сиджу собі в Ретіро й думаю, що вже повинна бути четверта. Підходжу до якогось юнака й солодко питаю його, котра година. А знаєте, дорога пані, що він мені відповідає? "Є п'ятнадцята п'ятдесят п'ять". Ви бачили таке?.. Жартувати собі з такого чоловіка, як я!.. З такої поваги!.. З такого чесного!..

Попрощалися. Вона пішла. Він залишився, щоб полюбуватися... бедрами...

Авторизований переклад
Дмитра Бучинського

Леонід ПОЛТАВА

ПО ПЕРЕПУСТКУ . . .

Одна біля одної, збившися тісно,
Вливалися лави у браму високу,
Щоб виплисти згодом по сходах, мов тісто,
Накисле і сіре — з голодного року.

Я в тім коридорі стояв із тобою,
Вслухався у дихання мас із майданів
І чув: коридор розділявся надвоє,
Як той корабель, що розбився у тумані;
До стелі п'ялись мармурові колони
І янголи билися крильми об шиби,
І вогники люстер у димнім полоні
Метались над нами, мов злякані риби...
Вихрасте барокко!.. Як стогнуть паркети
Під праскою ніг безіменного збору...
І важко, так важко лишатись поетом
В зловісім нещасті цього коридору!
Цигарка, що влипла у груди Мадонні,
Афіша, що спутала янгольські крила,
І ти, що лише охопила в долоні, —
Надовго-надовго мене засмутили.
І в кого питатися, як поєднати
Любов до краси і любов до людини,
Що так розлучились!.. А серце — єдине..

О, серце самотнє, що хоче усе обійняти!

О. ВАСИЛЬКО

Про двох братів

(ІЗ КНИГИ "ДОЛЯ")

... — Коли б вони розправлялися тільки з своїми ворогами, з людьми, проти них наставленими, це ще було б деякою мірою зрозуміле. Але ж дуже часто їхні дії справляють враження, що вони нищать, щоб нищити, вбивають, щоб вбивати, і тероризують для насолоди. Інакше — чим пояснити, що вони так легко вбивали, навіть не довідавшись іноді, кого вбивають? Один із найбільших доказів патологічного здичавіння — це вислів когось з їхніх проводирів: "Краще знищити сотню безвинних, ніж пропустити одного винуватого". Коли б мені оповідали про їхні патологічні витівки, а я сам нічогісінького не бачив на свої власні очі, — я, лікар невролог, що мав велику практику в ділянці психопатології, я не йняв би тому в ри. Одначе те, що я сам зазнав завдяки їм — говорить само за себе.

Він оглянув слухачів, як колись оглядав авдиторію. Юрко й обидва його колеги по-студентському зосереджено приготувалися слухати. Нечипоренко, завжди нерозлучний з дружиною й сином, прогорнув малого й, обіпершись плечем об плече дружини, чекав на розповідь цього доктора, з яким заприятелював ще у Львові.

— Нас було два брати, Петро й Павло, — два близнюки. Ми були подібні один до одного, як дві краплини води, як дві зернинки маку. Але ми були різні. Я, як бачите, повільний, спокійний, як ведмідь; Павло — верткий, рухливий, як в юн. Коли ми сиділи мовчки, ніхто нас не розпізнавав, де Павло, а де Петро; іноді, здається, ми й самі думали, що Павло — Петро, а Петро — Павло. Але в розмові, в товаристві розпізнати вдавалося легко. Де був Павло, там був сміх, пісня; він танцював, догоджав дівчатам, припадав до молодиць. А Петро — то б то я — сидів собі поважно й спостерігав, прислухався до розмов, роздумував. Павло був також лікар, і теж — нервових хвороб. Його, крім його професії, цікавило життя в усій повноті, й він увесь свій свобідний час віддавався повному дозвіллю. Я поза професією своєю цікавився ще й політикою, і навіть активно.

"Коли стало відомо, що у висліді польсько-німецької війни доведеться зустрітися з більшовиками, я мав поважну розмову з братом, переконуючи його, поки ще є час — податися на німецьку сторону.

— Та й чого! — розсміявся він. — Хіба мені німець миліший? Та ж то йдуть свої люди, а німець — німцем...

— Які там свої! — крикнув я, обурений його насмішкуватим тоном. — Іде страшна навала, яка хто зна що з собою несе, — одне знай: добра не жди! Знаємо добре, що вони варті, особливо, коли заведуть свої порядки, терор, НКВД...

— Смійся, брате, — опонував мені Павло — Ми ж не їхні підданці! Соли нам на хвіст насиплять? Чого б я йшов поневірятися по німцях, коли я можу собі спокійно сидіти вдома й далі працювати, як працюю. У них, мабуть, теж є варіяти, яких будемо лікувати... От, ще й збагатимо свій досвід, — сміявся, обнімаючи мене й з боку заглядаючи допитливо в вічі... Отак я завжди його бачу тепер, як сидить поруч на канапі, обнімає й збоку заглядає мені в вічі — ця звичка була в нього від малих літ.

"Мені не вдалося його переконати. Пізно вночі, з маленькою валізкою в руках, я подався на німецький бік. Павло проводжав, висвистуючи марш з "Аїди". Ми йшли мовчки. Я відчував якийсь дивний неспокій і навіть Павлове насвистування чомусь непокоїло мене. Але — не були б ми лікарі, коли б не вміли пояснити нашого нервового стану в час розставання з любимою істотою, перед невідомим та напевне тяжким найближчим майбутнім, по цей і по той бік розлуки...

"Ми міцно обнялися востаннє, а мій рішучий, твердий голос звучав на цей раз неприродньо-м'яко.

— Павлику, давай і далі підемо вдвох! — я вже просто благав.

"Але він засміявся, як і завжди, — хоча мені здалося, наче якась турбота промайнула в його очах, які завжди сипали сміхом.

— Ми в цю мить розходимось у два різні світи, і може надовго, — сказав він. — Наша близнюча душа буде тепер роздвоєна між Сходом і Заходом, між гунами й вандалами в їхньому найогиднішому вияві. Нам треба це пережити; коли б ми обидва опинились по один бік, ми якоюсь мірою прирекли б себе на неповноцінність, ми обидва як одна цілість втратили б свою вартість. Оця наша розлука є запорукою того, що ми колись гармонійно доповнимо один одного, — він потиснув міцно мою руку й легенько штовхнув мене вперед.

"Я пішов, з тяжким серцем; а коли оглянувся, побачив його усміхнене обличчя й нахилену вперед постать. Він махнув мені привітно рукою, і до мене донеслися його останні слова:

— Щасливого повороту, брате.

"Не зупиняючись, я крикнув востаннє Павлові, з привітним жестом руки:

— Будь здоров, Павле!

"Обриси його постаті ще було мені видно, коли я звернув з дороги, щоб увійти стежкою до будинку, звідки почалася моя мандрівка в інший світ, не менше примарний, ніж той, на який обрік себе Павло.

Доруда підкинув хмизу до вогню й довго приглядався до жагучих жаринок, у які перетворювався хмиз. Його імпровізована авдиторія сиділа мовчки, тільки малий Нечипоренко чомусь тяжко, не по-дитячому зідхнув. Батько тісніше пригорнув його до себе, а мати, винувато посміхнувшись, поцілувала хлопчину в плече. Доруда, з симпатією приглядаючись поведінці не-

розлучних Нечипоренків, тримав у руках жевріючу галузку хмизу, наче якусь чарівну паличку. Він легенько помахнув тією чарівною паличкою. Його очі стали сумніші, зо ередженіші. Лише ті, хто сидів найближче, почули його зідхання. Студенти явно відчули ту мить, коли Доруда, наче набравши в легені повітря, взявся продовжувати:

— Про мої митарства під кінець — колись іншим разом. Тепер — далі за Павла... Коли німці відкинули більшовиків на їхню територію, я був один з перших, що повернулись до Львова. Мені швидше хотілося побачити Павла, живого й здорового.

Жевріюча паличка обломилася й упала в вогонь. У руках Доруди залишилася чорна, незгоріла частина її; жеврів тільки самий вершечок, що подобав на великого, червоно-золотистого світлячка. Той світлячок висів у повітрі майже непорушно.

— На німецькому танкові я доїхав до рогу вулиці, де ми вдвох з Павлом мешкали. Ось і дім, і вікна нашого мешкання. У мене зойкнуло серце: Не зважаючи на білий день, штори в вікнах були спущені. Я бігцем вибіг на другий поверх і став дзвонити... дзвонив довго. А потім помалу зійшов униз до сторожихи, спитати за Павла...

Великий червоно-золотистий світляк упав у вогонь і за ним чорна палочка. Голос у Доруди зм'як і притих.

"По ночах їздили червоні по місті й по всій країні, вибирали з домів їхніх мешканців і звозили до тюрем. За якийсь тиждень перед війною забрали й д-ра Павла Доруду. На ордері про арешт було написано: "П. Доруду". Сторожиха спитала була: "Якого Доруду, Петра чи Павла?

— Це однаково, — була відповідь. — А тут який живе?..

— Тут мешкають обидва, — сказала сторожиха, — тільки Петро виїхав, а Павло залишився.

— Ну, то давай Павла...

Вогонь догорав, не підсичуваний свіжим хмизом.

— Ось так забрали мого Павла, — продовжував глухим, притишеним голосом Доруда, — забрали, розуміється, замість мене, бо ж то я був той, що займався політикою, а Павло, крім свого фаху, цікавився життям у всіх його виявах, не заглядаючи ніколи до тих скриньочок, на яких стояли написи: партія, політика...

"Без відпочинку обходив я всі львівські тюрми. Надивився в них жахливих речей. Жидівські робочі групи вибирали й складали трупи, а мешканці Львова й околиць безнастанно приходили й шукали своїх близьких. Я бачив чимало трагічних сцен. Дружини й матері пізнавали своїх чоловіків і синів здебільша по частинах одягу, бо обличчя й взагалі тіла в багатьох трупів були садистично понівечені. Один мій приятель упізнав свого сина лише після того, як уважно переглянув нижні сорочки на одинадцяти трупах. Дванадцятий — то був його син, про це свідчила... сорочка.

"Павла я не знайшов. Дуже уважно розглядав я одяг і взуття кожного трупа. Серед знайдених у тюрмах документів і списків теж не було слідів Павла. Я вже починав сумніватися в правдивості оповідання сторожихи...

"Дружина мого університетського колеги, яка шукала свого чоловіка та батька, і теж їх не знаходила, вирішила їхати вслід за фронтом і далі шукати. Нас зібралося таких чимало; німці коректно до нас поставилися — то ж були фронтовики! і ми, з їхнього дозволу, їхали вслід за ними, щоб шукати по гарячому сліду.

"Червона армія котилася безустанною лавіною, за нею котився німецький фронт, а за ним, на танкетках і військових мотоциклах, гнали ми, в погоні за нашими найближчими, живими й умерлими...

"Від Львова до Умані я обійшов усі тюрми й скрізь бачив сліди енкаведівського здичавіння. Доводилося й самим розкопувати могили, і перекладати з місця на місце гори ще непохованих трупів, поскладаних як дрова штабелями, — понівечених, помордованих, іноді просто постріляних у потилицю. Попадались окремі тюремні камери, де знаходилось людське м'ясо, пошматоване гранатами — то з дверей, перед своєю втечею, кидали в них енкаведисти гранатами, як каштанами. Попадались камери й цілі коридори, де ми знаходили обгорілі рештки того, що було колись людьми...

"Я перерив безліч могил; власними руками перекладав гори непохованих трупів — Павла не було ніде. У мене зароджувалась надія, що він — живий, що він десь є по той бік, і колись таки вирветься звідти. Але страхітливий вигляд дівчат і хлопців, жінок і чоловіків, старих і молодих, помордованих якоюсь огидною сторукою потворою, — цей вигляд приголомшував, і я вже не знав, чи я втрачаю надію, що мій Павло живий, чи я просто піддаюся нервовому струсові. Але я продовжував шукати, в списках і в спільних могилах. Іноді руки безсило опускалися і мені хотілося вернутись додому. Тоді я себе запевнював: ще це місто чи містечко, ще ця тюрма — і це вже востаннє. Але з того містечка й тюрми ішов далі, ішов як сновида, і знову шукав у штабелях непохованих трупів і в братських могилах. Я вже не знав, чи я сповна розуму...

Доруда замовк і оглянув свою авдиторію. Його суворі очі немов і зараз шукали. Він похилив голову; жевріюче вугілля освітлювало його суворе, задумане обличчя. Усі слухали, хоч він мовчав. І якесь дивне бреніння почулося в його голосі, коли він, звівши голову так, що освітлювалась тільки нижня частина обличчя, продовжував — тепер дещо монотонно:

— В Умані копали кілька днів. Там було багато, тих що копали, — і безліч тих, кого відкопували. Копав і я, бо й тут у штабелях непохованих не знайшов мого Павла.

Якось дивно заціпив зуби Доруда. Провів рукою по обличчі, як сильно втомлена людина. Рука попала в тінь, в темінь, а потім, зсунувшись до підборіддя, освітилася тьм'яним світлом догораючого багаття.

— Коли вийняли з третьої ями сімсот двад-

цять першого трупа, — то був мій брат, — Павло . . .

Доруда замовк. По хвилині втомленим голосом додав:

— Інші копали далі...

Тиша і темінь огорнула подвір'я словацької школи. І ніхто не переривав тієї тиші, ніхто не поспішав до будинку, щоб прилягти й заснути долі на соломі в своєму куточку, серед валізок і клунків.

На вулиці почулися кроки. Попередливий Юрко швиденько залив решітки вогню з чайника, що стояв на цеглинах над багаттям.

Кроки пройшли й затихли в далині, і на цей раз не почулося на подвір'ї добродушно-попередливе:

— Гасіть, гасіть, просім пекнє, гасіть!..

В. СВІДЗІНСЬКИЙ

З КНИГИ **«МЕДОБІР»**

* * *

Прийшло до моря
Три дівчини.
А море темне, як слива угорка,
Тільки шум шугає по хвилях,
Як білі ласиці по осінніх ріллях.

Перша дівчина каже:
— Море, море! велика дитина!
Хто поклав тебе в вічну колиску?
Чого над тобою птахи плачуть?
Приклонила головку до скелі,
Задумалась.
Хмурне море ще горійше похмурніло.

Друга дівчина каже:
— Море, море! гірка розлуко!
Що в землі омріяній
Каравани йдуть,
Каравани йдуть,
Щастя дар везуть,
Все мене питають,
А я тут живу
Смутно так горю —
На восковім озері
Золота тополька. —
Сіла, обняла коліна руками,
Заскорбилася.

Третя дівчина каже:
— О, радість, радість!
Яка ти, весно, добра та мила!
Що так же рясно кущі зацвіли! —
І стає на коліна
І обводить руками кущ
І пригортає до себе.

Тоді на темному морі
Вода голубо засвітилася,
Білі ласиці заскакали в сонці,
І на тую дівчину
І на парость
З висоти багатої
Ясен парус.

1953.

Галя МАЗУРЕНКО

* * *

Вихрастий кущ росте на кручі.
Каміння корінцями корчить.
Такий задумано колючий,
Вихрастий кущ повзе по кручі
І ловить подих животворчий.

А над кущем стрункі пирії
Хитає вітер обережно.
Він сіє плями золотії
І квіти втратили надію
Із тіней вибратись на стежку.

Розкинула верба розкішно
Сріблясті руки на газони.
А по алеї щастя нишком
Майнуло... Бачиш? Тільки тихне,
Глянь там, де двоє край колони.

* * *

От боюсь чогось. Чогось не вірю...
І не так шумлять мені листочки.
Шкода відганяти дощик сірий!
Як ласкаво по шовкових він лоскоче.
Затремтить березка срібнолиста,
Затріпочуть клени під горою
І вітри приноситимуть вісті,
Силою повіють неземною.
А весна скорботна, в чорних зморшках
Береже живе на теплих грудях.
І хлопця несе до річки дошку,
Щоб човна пустить у водокрутень...

1939—45

Федір ОДРАЧ

ТУРИСТ

"Сотворив єси, Боже, ці чарівні гори, що й зору не сила відірвати від них, — розважав Танас Вітер. — Гори, скрізь гори. Не те, що моя рідна Пінщина."

Приклав долоню над бровами до чола і скісно поглянув у небо. Майже над його головою п'ялася вгору скеля, всіяна по боках густим смерековим лісом. Ліворуч, побіч дороги, клекотіла річка. Прозоро-чиста вода перестрибувала через каміння і гналася в напрямі підгірських долин. На дорогу, з підніжжя гори, виповзла рябоспина саламандра. Вітер налякав її палицею. Звірятко тривожно шмигнуло в придорожню траву. За закрутом обривистої скелі, на опуклому камені, турист помітив ховрашку. Стояла на задніх ногах і кумедно ворушила губами. Помітивши туриста, відразу ж пронизливо свиснула і зникла десь у щілині скелі.

Турист помчав зором по лінії річки й долини. Далеко (йому здавалося — цілком близько) бовванила величезна синьо-бура гора. Шпиль її пестрів білими плямами снігу.

— Могутньо красується на обрії ця гора! — захоплено подумав турист. — Сніг, мабуть, на її чубку іскриться сріблом до синього неба.

Гора-велетень якимсь символом тріумфувала серед комплексу менших гірських шпилів. Турист заломив крисо капелюха над чолом; сонце бо сліпило йому очі. Очі його чомусь не могли відірватися від шпиля велетня-гори. Білі плати снігу на тлі голубого неба надили його; позаду щось його ніби підштовхувало і шептало: "Швидше, швидше юначе — там твоя мета..."

"Чому я не справжній вітер? — докоряв Бог зна кому турист. — Тоді зірвався б отак вгору і метушливою хуртовинкою полетів би до цієї гори. Полетів би? Навіщо мені летіти? Звідкіль така мрія? Хіба ж я не окрилений юністю? Хіба ж мої добрі, міцні ноги не принесли мене сюди аж з далекого Полісся?"

Знечев'я із-за стрімкої гори виринув довголиций гоцул з люлькою в зубах.

— Гей, газдо, чи далеко ще до цієї он там гори?

— До якої?

— До тієї, що зі снігом.

Газда пихкнув димом з люльки і ледь зневажливо прижмурив очі.

— А вам як ся здає?

— Година ходу, правда?

Газда загримів баритоновим сміхом.

— Чого ж ви сміетеся, газдуню?

— Бо всі ви з низин смішні. Думаєте, коли очі бачать, то й ноги швидко там будуть...

— По вашому, може, ще далеко до неї?

— До вечора як зайдете, щасливі будете, — прозвучав голос відходячого гоцула.

"Хай буде й до вечора, — бадьоро подумав Вітер. — Переді мною ще довгий день і довга гірська дорога. Що ж може бути приємнішого від напруги м'язів і непохитної віри осягнути мету?

Він потім розтаборився над річкою, розв'язав наплечник і прийнявся споживати бутерброди. Потойбіч річки, у горі, на полонині, паслася череда овець. У долині, теж за річкою, тонуло в зелені гуцульське село. Туриста кортіло заглянути туди, але, як тільки він поглянув перед себе, у далечінь і коли знов почав засніжений шпиль, він похапцем закинув за спину наплечник і швидко рушив у дальшу дорогу.

Дорога піднималася все вище й вище; часом була вона проста, ніби натягнена струна, у інших місцях круто вилася попід навислими скелями та темними стінами смерек. Сонце було вже високо на небі. Спека від нього густо розливалася по долині. Турист від голови до ніг обливався потом. Повітря було непорушне, чисте, з мережтінням ледве помітних сонячних хвиль.

Турист зняв з голови капелюха і наганяв на себе холодок. Спека не поступалась, сонце припікало землю з усією травневою силою.

"Єство моє окрилене юністю, — думав про себе турист, — душа моя рветься вперед. Думками и серцем я вже там, на піднебесному вершку. О сонце, пекуче сонце. Люблю я тебе, але ти мене не знадиш до он цієї річки, де вода — кришталь, де міг би я покупатись, освіжитись. Ні, я буду невтомно йти вгору, буду пітніти, томитися, імовірно, буду спотикатися и падати, але ніщо мене не стримає добратися до цієї он засніженої красуні."

Опівдні турист увійшов у якесь велике село. Це було останнє село перед границею. Його в селі повідомлено, що якраз за цією горою, до якої він прямував, проходить чеський кордон. Якийсь газда, за малу винагороду, хотів провести його лісом аж до самого підніжжя гори. Турист покрутив головою.

— Ні, добрий господарю, я завжди ходжу своїми дорогами. Такий я вже з малечку. Не заблукаюсь, упевняю вас.

Як тільки він опинився за селом, помітив, що річка тут була вже звичайним гірським струмком; десь у прірві вода пінилася між пощербленими скелями. Дорога, якою він ішов, раптом розкололася і двома рукавами гинула в ліси. Вітер зупинився.

"Га, ось воно, роздоріжжя! Мало ж буває в житті таких роздоріж? Ану, попрямуй тільки ліворуч, — заблудиш; хто зна, куди довела б ця он дорога, що потяглася в правобічному напрямі."

І, турист обрав собі свою дорогу. Увійшов він у лісову гущавину, залишаючи ліворуч і праворуч дві стежки, втоптані людськими ногами. Спочатку ліс був рідкий, із твердим ґрунтом; ідучи під тінистими коронами дерев, він був цілком вдоволений. Він припускав, що гора-велетень десь за лісом, у південному напрямі; іти до неї було особливою трудністю, бо сонце, яке вже повисло над західнім обрієм, давало йому спромогу визначувати потрібний напрям. Чим далі, усе більше густішав ліс. Виринали перед ним густі пле

тива горішнику, над його головою стрімко підні-малися вгору стовбури смерек і буків. Чіпляючись за гілля дерев, турист невтомно пробивався вперед. Перед ним часто-густо клалися впоперек грубезні звалені колись вітром стовбури дерев, порослі мохом та губками-грибами. Турист карабкався через них і змагав далі й далі. Його ноги грузли в грубій верстві моху, голова паморочилася від лісової одноманітності. Десь у глибині його душі наростав неспокій. Куди він дійде цією "своєю дорогою"?

"Імовірно, що переді мною ще густіший ліс і прикріші схили гір, але хто ж може доказати, що людина не подолає їх? Здається, що мене застане тут ніч. Але який мудрець зможе переконати, що навіть опівночі не можна пробиватися лісовою гущавиною вперед?"

Ліс уже скісно піднімався вгору; між стовбурями появлялися камінні брили. Турист укарабкувався на них, часто тратив рівновагу і на животі сковзувався вниз, але потім знов влазив на брилу і потім стрибав з якогось залому на мох і змагав уперед. Дедалі повітря гострішало. Турист з приємністю робив глибокі віддихи. Згодом він добрався на якусь галявину. Перш, чим вийти на неї, він крадькома наблизився до крайньої смереки, бо йому чомусь здавалося, що він тут когось неодмінно зустріне. Інтуіція його не підвела. На галявині паслися олені. Скубли траву, час до часу підносячи голови і наслухуючи, чи не наближається якийсь непрошений гість. Турист у захопленні приглядався росохорогим. Але під його ногою тріснула тоненька суха галузка. Рогачів немов вітром змело із галявини.

Був там камінний пагорбок. Турист уліз на нього і пильно поглядав на південь. Він надіявся побачити над чубками дерев засніжений шпиль. Та ліс ще закривав йому овид. Не гаючись, знов рушив уперед. Він помітив, що дерева були вже присадисті, карлуваті, з порепаною грубою корою. Трава теж була тут не така, як у долині; якась тверда, з гострими кінчиками. Його це підбадьорило. Без сумніву, був він уже на відповідній висоті.

Ще і ще скісно змагав угору. І ось, — поза ним уже останні дерева. Підвів чоло. Над ним стріляв високо вгору білий шпиль. "Нарешті, нарешті...", шептав він. О, яка висока ця гора і яким малим є перед нею турист Вітер!

Згинаючись у дугу, чіпляючись пальцями за мох, за дернину, турист очайдушно спинався все вище й вище. Ноги під ним мліли, уста запекли-ся від спраги, — хотілося йому до болю пити. Не відриваючи свого зору від шпиля, він з наснагою боровся із прикрим, майже доземним узбіччям гори. І ось, нога його поковзнулася — за його плечима вже шкірилась певна смерть. Та в останню мить руки його вчепилися за камінний залом скелі і він нарешті відчув під собою твердий ґрунт. Перепочив з хвилину і далі вгору. Аж схил гори знов приготував для нього несподіванку: під його ногами зрушився камінь. Турист усім тягарем свого тіла посунувся в долину, та цього разу врятувала його виставаюча гранітна брила. Ноги його міцно сперлися в камінну твердь. Він важко сапав. Щойно тепер відчув він себе степовиком. Думки полетіли туди, на рідні болота, на низовинні луки, на вільхові ліси, на тихі річки. Він раптом жахнувся тих мрій. Невже це він уже на краю свого життя? Тільки конаючим людям увижаються рідні живі малюнки. Він з тугою знов поглянув на білий шпиль. Звідти спливла на нього ніби якась бадьорість. Відчув у собі знов енергію. Перш, однак, чим підніматися вгору, він тепер почав вивчати схил. Він обережно робив кроки, використовував усі бокові заглибини і врешті щасливо добрався до першого снігу. Пальці його відразу ж счавили з нього грудку; він гриз її з насолодою, відчуваючи в піднебінні льодову гостроту.

"Га, ось вона, вимріяна моя мета!". Він уже стояв на самому шпилю і переможно мчав зором у далечінь. Широко й далеко — шпилі гір, темні смуги лісів; над ним багряні хмаринки, насичені промінням заходячого за далекими верхами сонця.

Ступаючи повільно по снігу, він раптом зупинився перед великим пощербленим каменем. За ним щось ніби клекотіло. Турист обійшов його і помітив джерело. Вода фонтаном витрискувала з землі і потім жолобиною стрімголов падала в долину. Далеко, в долині, за селом, видно було вузеньку стрічку річки.

"Га, ось де початок річки!" — прорік він у голос. "Ось де моя мета, — недоступний сніговий шпиль!"

Він був щасливий і навіть гордий; він переміг недоступну гору. Він навіть умовляв у себе, що на цій горі ще не стояла людська нога — це він уперше осягнув цю височінь.

А з долини, з лісів, нетрів піднімався все вище та вище сутінок. Сонце кануло десь за десятою горою. Турист поглянув поза себе. Неподалік сірили полонини. Схил гори з цього боку був лагідніший. Турист обережно почав спускатися до найближчої полонини, на якій миготів якийсь вогник. Крізь западаючу сутінь, він ніби помітив обрис якоїсь хатини.

"Хатина? На цьому верховинному пустлів'ї хатина?", — недовіряв своєму зорові турист. Все ж, він навмання, швидкою ходою змагав до мерехтячого вогника. Коли ж нарешті віддаль між ним і вогником цілком зменшила, він справді побачив невеличку чабанську хатину на плоскому краєчку гори. Він наблизився до дверей і постукав у них кістками своїх пальців. Двері перед ним гостинно відчинилися.

Проспавши добре ніч у чабанській хатині, турист лежав горіличь у ліжку під волохатим ліжником, з руками під потилицею і солодко мріяв. В усьому своєму тілі відчував ще легку втому. Крізь мініятюрне віконце вдиралося до маленької кімнати сонце, десь здалеку, з полонин, чутно було блеяння овець. Аж раптом тихо відчинилися двері. Із-за одвірка виринуло лице літньої гуцулки.

— А ви все ще лежите, пане? Вставайте, бо снідання охололо.

"Гостинні тут люди", — подумав турист. Після сніданку вийшов він на двір. Ранішнє сонце яскраво освітлювало гірський краєвид. Ліворуч, у горі, білів шпиль велетня-гори. Вітер із цікавістю вдивлявся в нього. Дивно, тепер уже гора не надила його до такої міри, як учора. Заклавши

руки за спину, турист вільною ходою подався в гори. Ішов розлогою, горбовато-полониною. Гостре, свіже повітря виповнювало його груди. Аж ось і буковий лісок. За лісом, під кущем помітив він невеличке джерельце. Він дуже відчував легку спрагу. Простягнувся на животі, наблизив уста до води і потягнув пару ковтків. Вода відразу ж зашпигала його колючками в язик. Його це трохи насторожило. Але вода йому чомусь дуже смакувала, і він ще і ще втягав її в свої вуста. Аж згодом, коли він вернувся до хатини на обід, газдиня йому пояснила, що цю воду люблять пани зі Львова. Кажуть, що вона ліпша від медицини, бо хворі груди лікує.

Туриста це тільки заохотило. Він з кілька разів на день заглядав до буркут-криниці і попивав кришталево-чисту воду зі смаком гострої содової води.

Одного вечора турист прикликав до своєї кімнати газдиню і сказав.

— Ваші гори мене просто полонять, тіточко. Чи не міг би я затриматися у вас зо три тижні? Радо буду мешкати в цій ось кімнатці; волохатий ваш ліжник знаменито хоронить мене ночами від гострого повітря. І хочеться поблукати по тих ось полонинах та букових лісах. Здається, що тут душею відчувається присутність Бога.

Газдиня трохи зніяковіла.

— Я, пане дорогий, рада вам, та з кімнатою гірша справа. Галинка моя ось-ось має приїхати з міста. Це її кімната. Вона щоліта любить перебувати тутка, на верховині.

На другий день, блукаючи по горах, турист думав: "Здається, що Галинка вижене мене з кімнати. Може це бути дівчина з претенсіями, набутими в місті, з нахилами до романтичних пригод, від чого хорони мене, Боже!"

Проминуло три дні. Галинка не появлялася на полонині. Турист радів.

"Чистотою краси насолоджуй своє серце, у гірській квітці научися побачити увесь всесвіт, у незрушимій скелі вичитай про доцільність життя людини. А синє небо? Як воно помережене ліловими хмаринками! Хай воно буде для тебе символом правдивої радости. А там, у долинах і спека, і вічні турботи, і пристрасть. Бережись пристрасти, мандрівниче!"

Це таку ось пісню-пересторогу співав туристові невидимий Зефір-вітрець. Він стояв на крутій гірській боковині і ловив душею загадкові тони вітерцю. А скрізь, довкола нього, тріюмфувала неперевершена гірська краса.

Вернувшись увечорі до хатини, турист застав газдиню пригнобленою.

— Ви без потреби журитесь, тіточко, — почав він. — Навіщо вам тут дочка? Ви в долині, здається, маєте господарство і простору хату. Чому б вашій Галинці не проводити вакаційний час у вигідній хатній обстановці?

— Я й сама б хотіла, щоб дівча було вдома, — по застанові сказала газдиня. — Та хіба ж її втримаєш? "Високо, високо хочу бути, мамцю", скаже і потім робить що хочеш. Така-то тепер молодь.

І знечев'я замовкла. Перед нею бо сидів цілком ще молодий турист.

— Так, так, тіточко, теперішня молодь хоче бути високо. Коли б мала вона крила, мабуть, вирушила б у мандри ген туди, під саме сонце.

"Галинка, сливе, має рацію, коли хоче бути високо, — думав турист одного ранку, лежачи, як завжди, горілиць у ліжку перед снідком. — Мабуть здорова це дівчина з тугими, міцними ногами, бо тільки такій під силу брикати по гірських дебрах."

Аж знечев'я, із гуркотом, відчинилися двері. На порозі появилася стрункa, молоденька чорнобривка. Побачивши в своїй кімнаті чужу людину, та ще й на її ліжку, вона скрикнула "ай!" і замашисто зачинила двері.

"Дуже моторна, дуже гарна дівчина. Здається, задиркувату має вдачу, — трохи збентежено думав турист. — До речі, іноді цікаво бути учасником драматичної сцени."

По хвилині прийшла газдиня. Була явно стурбована і не могла дивитися туристові в очі.

— Галинка не хоче поступитися з цієї кімнатки, — глухо прорікла вона.

— Розумну маєте дочку, тіточко, — поважно сказав турист. — Цей ось куток — її власність. Чому ж би мала вона зрікатися своєї власности? Люблю таких дівчат, що потраплять відстоювати свої права. Так, тіточко. А тепер у мене щось інше на думці. Я вже живу у вас тиждень. За моїм мандрівним пляном, я мав би ще тут залишитися рівно два тижні. Уже я такий, тіточко, коли щось собі упляную, то конче хочу доп'ясти свого. Тож, поскільки мені нема місця в цій кімнаті, гадаю, ви мені не відмовите притулку у вашому причілку. Там, здається, маєте торішнє сіно, а ми, мандрівники, любимо на сіні спати.

— Там вівчар спить, пане.

— Не шкодить. Знайдеться там і для мене місце.

Після цієї розмови, турист переніс свого наплечника до причілка. Газдиня постелила на сіні простирало, поклала подушку і два теплі ліжники. Це туриста цілком заспокоїло. Він і надалі щодня блукав по горах; буркут-криниця була для нього джерелом наснаги і здоров'я. Побіч неї, праворуч куща, виринав із землі плоский камінь. Турист часто відпочивав на ньому. Він регулярно приходив на обід, чемно кланявся Галинці і потім зникав із хатини.

Він згодом вислідив, що Галинка щоранку приходила до буркут-криниці пити воду. Тому він завжди вибирав час, щоб з нею не зустрітися. Галинка і в свою чергу бочилася від туриста. Вона кізкою гірською переплигувала через каміння, удряпувалася на гірські шпилі, на зелених полонинах ловила кольорових метеликів, лякала і передразнювала свистунів-ховрашок, бавилася з ягнятами із власної отари. Іноді вівчар, сивоусий вуйко, грав їй на трембіті, і тоді Галинка вихром відтворювала коломийку, піднісши руки вгору.

Зорячи здалеку за нею, турист тільки зідхав. Була вона, без сумніву, чарівною дівчиною. Після цих думок, виникала для нього не надто приємна обставина. Коли він одного надвечір'я розв'язав свій наплечник, він помітив у ньому паскудну, рябу саламандру. Він був упевнений, що це була затія Галинки. О, він їй за це відплатить!

Він чомусь не міг заспокоїтися і вийшов на

полонину. Він тут знов почав розважати про цю прикру для себе обставину. Не хоче, часом, вона його позбутися? Не стає він, часом, їй у поперек дороги? Це відкриття його надобре схвилювало. Він і не стямився, як опинився в буковому ліску. Він, звичайно, мав намір підкріпитися водою в буркут-криниці. Але, як тільки він наблизився до крайніх стовбурів, він помітив побіч криниці, на камені, Галинку. Сиділа вона, звісивши ноги і підкидала вгору камінчики.

"Га, почекай но, голубонько! — прошепотів він. Старанно сховався за стовбур і:

— Люди, го-го люди! Ведмідь, раааатункуу!

— Ха-ха-ха!.. — задзвеніло дівочим тоненьким голоском над буркут-криницею. — Який з вас комедіянт! Мій навіть дідо не пам'ятає в тих околицях ведмедів.

"Завтра кінчається якраз третій тиждень", — сердито думав турист, прудко виходячи з лісу. Він чомусь мимо своєї волі прямував тепер до засніженого шпиля. Так, там холодне повітря протверезить його, піднебесна височінь надхне його силами до дальшої мандрівки. З цього боку схил гори був лігадніший, не такий, як від півночи, по якому він зсувався у прірву. Коли він був уже неподалік шпиля, помітив стежинку на лівому узбіччі, яка спіраллю бігла в долину. Цеж одна з тих стежин, якою він хотів три тижні тому йти.

"Бідний юначе! Ти думав, що осягнув неосяжне, а тимчасом цією ось стежкою могла б узібратися на цей шпиль навіть дитина!", — гірко думав турист.

Він уже був на чубку гори. Це вже не була для нього недоступна височінь; це був ніби звичайний пагорбок, доступний для всіх, хто може ходити.

За кілька тижнів сніг на цій горі розтане і вона загубиться між іншими шпилями. Він підійшов до джерела. Під пощербленим каменем стояла вже Галинка. Турист у недоумінні ступив аж крок узад. Загледівши його, Галинка випростувалася. Була струнка, з чорним волоссям, яке хвилювалося від гострого, верховинного вітру.

— Яким чином ви вже тут, Галинко? — він допитливо дивився в її лице.

— Бачите, ось з цього боку, — показала рукою на схід, — цілком лагідний схил і найближча дорога від буркут-криниці.

Турист глибоко зідхнув. Так ось яку височінь він осягнув! "Бідний, бідний юначе..." — це знов Зефір-вітрець. Він уважніше поглянув на Галинку. Дивно, звідкіль у неї така нагла зміна? Була вона якась задумана, лагідна, і — туристові здавалося — ще більш чарівна.

— Я чула від мами, що ви завтра відходите.

— Так, так, завтра вранці вибираюся в східньому напрямі. Хочу пробратися гірським ланцюгом до Ворохти, Жабйого, до Коломиї, потім попід румунською границею аж до Збруча. Далека ще переді мною дорога.

Галинка потупила голову. Мовчала. Потім мовчки подалася на узбіччя, але чомусь зупинилася. Турист несміло йшов за нею. Вона подала йому руку.

"Го-го, дівчино, з тобою не гаразд... — подумав турист, легко хвилюючись.

Вони, все ще не довіряючи одне одному, зійшли з гори, притримуючись за руки, немов малі діти.

На другий день, уранці, турист був уже приготований до дороги. Газдиня із особливою чутливістю прощалася з ним. Галинка була сумна. Вона, щоправда, силкувалась посміхнутися, але це їй не вдавалося. Вивела туриста на двір.

— Як будете в наших околицях, не минайте нашої хати.

"Го-го, з тобою не гаразд, дівчино", — подумав удруге турист і: — А ви тільки сіно збережіть у причілку.

Галинка почервоніла.

— Ви гніваєтесь?

— Ні, ні... — енергійно заперечив він. Він був уже подалік, у долині.

— Ще колись прийду до вас, чарівна Галинко! — крикнув він тоді, коли скручував стежкою за обривистий схил. Повільно сходив у долину. "Залишиться в нас, Галочко, тільки милий спогад, немов кришталева краплинка, прикріплена до наших сердець, але прийде день і вітрець часу здмухне його в забуття, і ми потім будемо такими, як до хвилини, поки ще одно з одним не знались".

А. ЮРИНЯК

Літературний твір і його автор

"Вічні" ідеї у "вічних" (світових) образах

Не всі літературні твори, навіть талановито написані, живуть довго, виходячи за межі свого покоління і своєї доби. Багато творів швидко "старіють", забуваються, залишаючись доменою дослідників та істориків літератури.

З другого боку, буває й таке, що появлений твір спочатку не притягає уваги й не збуджує цікавости в даному суспільстві: висловлюючись образово, "не живе". Якщо він, проте, вагітний якимись ідеями-образами, тобто становить справжній мистецький твір (бо порожнє графоманське "твориво" так і залишається мертвим), то "оживає" пізніше — в наступному поколінні даного суспільства (може, навіть, утретьому) або цілком деінде — в іншому, чужому суспільстві.

Розгляньмо ближче: в чім тут справа? До речі, це дасть змогу докладніше з'ясувати д і й о в і с т ь (резонанс, вплив) літературного твору-факту.

Очевидно: якщо твір швидко забувається, старіє, то це значить, що його образи несуть з собою в світ ідеї, актуальність яких тісно пов'язана лише з **даним** етапом розвитку суспільства, а не з людиною й людством, як категоріями вічности. Це, сказати б так, сучасно злободенні, а тому й скороминущі ідеї чи проблеми, важливі лише в очах сучасника.

Знову ж може бути й таке, що хоч заторкнені мистцем ідеї виміром глибокі й кардинальні, але "мілкі", "неповні" їх мистецькі образи в даному творі, бо не спромігся на таке втілення мистець, звівши їх до якогось одного лише аспекту. Це буває спричинене або недостатньою глибиною й силою мистецького хисту, або недостатнім загальним розвитком письменника — розвитком не на рівні передових ідей часу. Тривале життя мають лише образи й твори повнокровні, всеохопні, а не ті, де письменник потрапив відобразити те чи інше явище переферійно, боз схоплення центральної осі й широких асоціятивних зв'язків. До арсеналу вічности входять і належать лише твори з образами найширшого, інтегрального звучання, бо тільки вони здатні промовляти не лише **сьогодні**, а й **завтра**, і не лише в суспільстві даної національної приналежности.

Тут, однак, слід підкреслити, що походження чи зародження творів з мистецькими образами світового звучання — завжди національне, як національні в першу чергу й їх центральні образи-персонажі. Такі є (подаємо перші-ліпші приклади — лише для ілюстрації, а не з наміром вичерпати імена) герої біблійних та античних легенд і мітів, цих безіменних щодо авторства поетичних творів: Каїн та Авель, Прометей, Іфігенія, Ахілл і Патрокл, Пенелопа й Андромаха (останні четверо пов'язані з іменем Гомера, отже умовного авторства). Національні також герої славних Шекспірових драм і трагедій: Гамлет, Отелло, Шейлок. Сервантесів "Дон Кіхот, лицар з Ламанчу", Мольєрів Тартюф, Бальзаків батько Горіо, Фавст і Мефістофель Ґете, Хлестаков Гоголя і т.д. і т. ін. У всіх цих образах — н а ц і о н а л ь н е схоплено не побіжно й периферійно, а в усій глибині й повноті явища й персоніфіковано в очищеному від усього несуттєвого, філіґранно-чистому мистецькому образі силою творчого генія. Саме тому вони стали піднесені до ступня в с е л ю д с ь к о г о, стали набутком не окремих суспільств і окремих поколінь, а набутком усього людства, категорією вічности.

Але якже стоїть справа з літературно-мистецькими творами, які на початку не мають відгуку в суспільстві, а починають "жити" як мистецькі факти десь геть пізніше, в другому або й третьому поколінні? (А ще буває, що їх "відкривають" — через випадковий переклад або іншу нагоду — в іншому, чужому суспільстві).

Це, очевидна річ, явище не масове, а належить до винятків, хоч і не так уже рідких і незвичайних. Пояснюється воно тим, що даний письменник, сягаючи своїм розвитком понад своє покоління, у сфері мистецьких ідей живе візіями майбутности людського суспільства. А як трамплін до таких візій він має перед своїм духовим зором картини життя інших, розвиненіших суспільств сучасного чи минулого. Таке с х р е щ е н н я і п е р е т о п л е н н я "свого матеріялу" з "чужим" і "подача" його в перспективі майбутности вимагає мистецького хисту великої міри. Крім того, мистець мусить наперед зважитися і спокійно прийняти те, що не бути йому якийсь час — може й довший — "пророком у власній батьківщині".

Приклади цього відомі і в нашому письменстві: це, насамперед, драматична творчість Лесі Українки, це в значній мірі творчість письменників, що за ними закріпилася назва "неокласиків": Миколи Зерова, Віктора Домонтовича, Юрія Клена.

Мистецьке утвердження і заперечення дійсности

"Утверджувати дійсність" або "заперечувати дійсність" мовою поетичних образів — це означає для мистця **утверджувати** або **заперечувати даний панівний стиль життя** в сфері духу. Очевидно, письменник це робить не прямо (так робить публіцист та філософ), а опосередковано, характером і системою своїх мистецьких образів. "Утвердження дійсности" в якомусь поетичному творі є, таким чином, не що інше, як "піднесення на щит" наявних панівних ідей гарного й величного в даному суспільстві. Чи не надто скромна місія для **творчости?** Бо впарі з **утвердженням** іде (принаймні може й повинно йти) **якісне піднесення,** мистецьке посилення, отже ГЛИБШЕ УСВІДОМЛЕННЯ І РОЗКРИТТЯ наявного світу ідей. Не претендуючи на проголошення світові в аспекті ідейно мистецькому чогось абсолютно нового, не перехоплюючи майбутнього, **утверджувальна** лінія в мистецтві — у протива-

гу лінії **заперечувальній** (яка діє й розвивається поруч) — становить кожночасний вияв тенденцій **завершення** панівного стилю в духовому житті даного суспільства. Є це, сказати б так, **позитивна** реакція на дійсність, без якої годі уявити собі реакцію **негативну** (тобто згадану вище "лінію заперечення" в мистецтві).

Котра з цих двох ліній: утвердження панівної дійсности, а чи заперечування, відкидання її — була пліднішою в дотеперішньому розвитку української літератури? Наша відповідь — що лінія заперечення. Найкращі твори нашого письменства позначені духом протесту, гострої боротьби проти панівної духовости, бо ця духовість була аранжована ворогом гнобителем і позначена його печаттю. Від часу поразки Мазепи під Полтавою духово-культурна дійсність на всьому обширі українських земель була для нашої свідомости відразливою. Ми були силоміць упряжені до чужого воза, і наші мистці (ті, що не зрадили своєї нації) мусіли повсякчас або тужити за минулим доби Козаччини, відкидаючи сучасне, або з силою пориватися вперед, жити візіями майбутности. Під знаком жагучого протесту й пориву в майбутнє, до осяйних вершин волі, народилася і розвивалася поезія Тараса Шевченка; цим самим налихана творчість великого "каменяра" Івана Франка і цим же зрозумілий і позначений "титанічний хід по верхогір'ях" поетичної творчости Лесі Українки.

Та коли взяти письменство народів, національно не гноблених, хоча б ось наших найближчих сусідів-росіян то побачимо там ряд високомистецьких літературних творів тієї "утверджувальної" категорії, що її ми вище схарактеризували. Сюди належить майже вся творчість талановитого Пушкіна, чимало творів Лермонтова, Тургенєва, "Война і мір" та "Анна Кареніна" — Льва Толстого і ряд інших.

Такі твори, цілком логічно, появляються тоді, коли даний етап розвитку суспільства досягає свого зеніту й ступив на шлях швидкого чи повільного згасання, а його панівні ідеї починають заступатися новими іншими ідеями, що формують інший, відмінний стиль суспільства. І власне мистецтво, в тім література найбільше, полишає в своїх творах усьому людству, як непереривній цілості, фіксацію завершених, відходячих у минуле етапів духового розвитку.

Із сказаного вище (зокрема про українську літературу) аж ніяк не слід висновувати, що духом протесту й заперечення панівної дійсности пройнята лише література народів національно пригноблених. І в суспільстві народів національно не поневолених залишається ще досить причин тим чи іншим колам і одиницям бути не вдоволеними з наявних приписаних ідеалів і прагнути та висувати інші. Це бо в природі кожного суспільства. З хвилиною, коли вже цього нема, коли в суспільстві (як і в одиниці) настає повна стагнація, — можна говорити про смерть даного суспільства.

Слід, проте, розглянути докладніше — що собою являє мистецьке заперечення дійсности, беручи суб'єктивно, з погляду самого мистецтва? Очевидно, це мусить бути ТВОРЧЕ заперечення — тобто **знайдення якихось нових форм** у негації дійсности — це поперше; **а** подруге — **висування** (чи радше **конструювання**) **нових ідеалів краси** на місце домінуючих. Це значить, що мистець прагне звеличити в мистецьких образах те, чого як суспільної норми ЩЕ нема. Відповідно до того ми можемо говорити про заперечення дійсности в мистецтві або з ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО, або з ПОЗИЦІЙ МИНУЛОГО.

Само собою, оскільки мова про мистецтво, а не політику, то "пришивання" творові перенесених із сфери політики позамистецьких означень -ярличків (напр., у першому випадку — "прогресивний", а в другому — "реакційний") — в літературознавстві й літературній критиці треба вважати явною недоречністю. Про це може говорити й відповідно кваліфікувати — вже з своєї, немистецької точки зору — критик-публіцист, аналізуючи розвиток даного суспільства в аспекті політичному й відзначаючи вплив мистецьких образів-ідей на формування і кристалізацію тих чи тих суспільно-політичних рухів, концепцій, ідеалів.

Шоправда може про це згадати й мистецька критика, але лише в тяні **як твір був сприйнятий** у даному суспільстві, як він діяв яко чинник громадсько-політичний. Але це вже не належить до властиво мистецького пошинування твору.

Такий погляд на мистецтво й мистецьку критику панує у вільних суспільствах, де кожночасно узгляднюється індивідуальність специфіку явищ і речей а тому до мистецьких фактів підходять з мистецькими критеріями, а не з міркою політичного утилітаризму.

Ще більш абсурдно ототожнювати мистецький твір з його автором як конкретною індивідуально-суспільною даністю, як людиною-громадянином. Твір може бути дуже **революційним** (у сенсі революційного діяння і впливу його мистецьких образів), а сам автор типовим опортуністом у громаді; твір може горнувати до мужніх, героїчних вчинків, автор же може бути на практиці боягузом. Твір, наречі, може бути високо-етичним, а його автор у щоденному житті — каламутним "дрібнячком" або волоцюгою. Прикладів-потверджень цього можна навести дуже багато. В одному з творів російського письменника М Горького є така фраза: "Широк человек, слишком широк — я би сузів" (тобто звузив. — А. Ю.). Гадаємо, що до таких "широких" людей (в розумінні амплітуди: велике — дрібне, гарне — бридке тощо) належать, насамперед, творці мистецтва.

Інший погляд на мистецтво й літературу панує в тоталітарних суспільствах, передусім в Советському Союзі. Там давно вже нема справжньої мистецької критики. Там мистецтво (як і взагалі всю духову творчість) силоміць поставлено на службу політичних завдань кремлівської кліки, і кожен письменник мусить насамперед дбати про "відображення в творі генеральної лінії партії", а кожен критик, розглядаючи якийсь твір, шукає в ньому насамперед "соціологічного еквіваленту" — бо так диктує правляча тоталітарна кліка. В цих умовах письменник може "утверджувати" чи "заперечувати" лише за наказом згори, і про вільне змагання мистецьких ідей (як і взагалі діяльности духу) не може бути й мови.

Вище ми згадували твори і їх авторів у нашому письменстві, що пристрасно заперечували свою сучасність в ім'я кращого майбутнього. Є це твори найбільших наших письменників і поетів: Шевченка, Франка, Лесі Українки. Хочемо подати тепер приклад творчости, що — бувши високопоетичною і займаючи тому помітне місце в нашій літературі — позначена заперечен. ням дійсности не в **ім'я ідеалів майбутнього**, а в **ім'я ідеалів минулого;** при чім не найближчої від діючого автора попередньої доби, а доби давноминулої. Це — творчість Я. Шоголева у 80-90 рр. минулого століття. Ми на ній зупинимося трохи довше, з уваги на те, що постать цього поета взагалі мало відома сучасному читачеві.

Яків Щоголів, слушно потрактований нашою критикою як талановитий співець "щирої старовини, в злиднях багатої, в горі ясної", українську тематику своїх творів невипадково започаткував "ч у м а ц ь к и м и м о г и л а м и" а закінчив образом старого, відчуженого від усього живого оточення, на самоті вмираючого лебедя (поезія "Лебідь", що нею кінчається збірка "С л о б о ж а н щ и н а"). Своїм основним поетичним доробком, що припадає на 80-ті й половину 90-тих років (збірки. "Воскло" і "Слобожанщина"), Я. Щоголів ясно виказує, що для нього не лише сучасна йому дійсність, але й навіть дійсність попередніх десятиліть 60-тих і 70-тих років (двадцятиліття, в якому Щоголів як поет "мовчав") немила й чужа: всі його симпатії ще в так званій дореформенній добі.

Ось як про це пише Микола Зеров у збірці "До джерел" (видання 1943 р. УВ., Краків — Львів): "Скрізь ми бачимо (в творах Щоголева — А.Ю.) то тут, то там фронду й протести хуторянина проти невідхильного життя — в ім'я хуторського консерватизму та патріярхальности. Щоглів воліє старий порядок, як новий, віддає перевагу старому судові перед новітнім, мировим, і навіть старосвітській школі перед реформованою; пише цілі віршові апології старовині ("Старовина")." У цій же статті про Щоглева М. Зеров наводить слова проф. Ф. Сумцова, одного з нечисленних близьких знайомих Щоголева: "По соціяльному напрямкові Щоголів ніколи не стояв врівень з віком і навіть не хотів стояти, бо відносився до свого віку вороже."

Тим то автор "Слобожанщини" за життя свого був і залишився до смерти "непривітаним співцем", поетом обмеженого кола цінувачів і любителів його занепадницької музи. Але історія — цей найвищий і об'єктивний суддя — його поетичні скарби визнала й зберігає й досі, як вияви справжнього мистецького обдарування і мистецькі пам'ятки давноминулих епох з життя нашого народу І справді: візьмімо першу-ліпшу, далеко не найкращу, його коротеньку поезію-малюнок "У полі", типову саме властивими Щоголеву мотивами ушербности, згасання й умирання.

"Гей, у мене був коняка,
Був коняка-розбишака,
Була шабля і рушниця,
Ще й дівчина-чарівниця.

Гей, коняку турки вбили,
Шаблю ляхи пощербили,
І рушниця поламалась,
І дівчина відцуралась.

За буджацькими степами
Ідуть наші з бунчуками,
А я з плугом та з сохою
Понад нивою сухою...

Гей-гей-гей, мій чорний воле!
Нива довга, в стернях поле...
Вітер віє-повіває,
Казаночок закипає.
Ой, хто в лісі, озовися,
Ой хто в полі, відкликнися!

І луна за гаєм гине,
Із-за хмари місяць плине.
Вітер віє-повіває,
Казаночок простигає."

Пригадаймо ще майстерний малюнок осени з Щоголевої поезії "Листопад", поезії, що її спеціяльно відзначає М. Зеров у своїй критичній розвідці про Щоголева.

"Звелося літо і не знать,
Як день за днем минув.
І серпень дав, що можна дать,
І вересень майнув...
Морозний вітер в гай і ліс
Подув з холодних міст
Й нещадно з дерева обніс
Червоножовтий лист.
І висне небо в ті часи,
Немов пиновий дах,
І стигнуть краплі від роси,
Як сльози на гілках."

Не поривае поезія Щоголева вперед, до майбутнього, не оспівує вона й поетову сучасність з її благами й утіхами "холодних міст". Навпаки, вона виразно кличе назад — до минулого, від міста кличе в хутір, де людина стоїть віч-на-віч з "неопівлізованою" природою. А проте, не зважаючи на таку, говорячи мовою політики, "р е а к ц і й н у с п р я м о в а н і с т ь" поезій Щоголева вони живуть і досі, відповідаючи людському стремлінню до краси й досконалости і цим підтверджуючи, що це таки творчість справжнього мистця.

С. КИЛИМНИК

Світогляд гет. І. Мазепи та основні риси його характеру

(Закінчення)

Який насправді був політичний внутрішній стан в Україні у часи Мазепи? Це досить докладно з'ясовує історія, не дивлячись на московську пропаганду та фальшиві висвітлення. Але заслуговує уваги творчість найвизначнішого російського поета О. Пушкіна, який у своєму талановитому творі-поемі "Полтава" відзеркалює і тодішній настрій України, і політичну ситуацію, і світогляд Мазепи та його характер, його справжні наміри і мету щодо розриву з Москвою. Хоч О. Пушкін і лає Мазепу в "Полтаві", але правди не може приховати. Сам Пушкін під час перебування на засланні на півдні України, глибоко вивчив справу боротьби Мазепи з Москвою, а тому, хоч "Полтава" і не є науковим твором, але окремі моменти цілком правдиво висвітлені і абсолютно противорічать московським твердженням. Тому я й вважаю доцільним привести, бодай частину цитат з "Полтави" Пушкіна, як певну документацію з ворожої Україні сторони.

О. Пушкін у 1-ій та II-ій частинах поеми так характеризує тодішню добу та самого Мазепу:

"... Була та буряна пора...
— — — — — —
Вкраїна глухо хвилювалась,
Давно в ній іскра загорялась,
Зухвалі друзі давнини
Нової прагнули війни,
Вимоги кидали чванливо,
Щоб гетьман узи їх розбив ,
І Карла ждав нетерпеливо
Їх нерозважливий порив.
Навкіл Мазепи розпинався
Свавільний крик: "Пора! Пора!"
(З І-ої Пісні)

Так подає, характеризує ворожа Москва настрій України доби Мазепи. "Золота мовчанка", уміння утаємничувати державні справи і пляни — от характерні риси гетьмана Мазепи.

"... Що ж гетьман? Він старий, безсилий!
Казала молодь навкруги, —
Труди й літа погасили
Вогонь колишньої снаги.
Пощо тремтячою рукою
Він носить славну булаву?
Тепер би вдарить нам війною
На злоненависну Москву!"
(З І-ої Пісні)

Дійсність цілковита. Правдиво, що тоді Україна хвилювалась і рвалась до бою з ненависною Москвою, рятувати свою волю. Суспільство не розуміло Мазепи й було обурене його "пасивністю", його мовчанкою... Ніхто не розумів і не осяг його великої душі. Слава лунала в піснях народних і переказах про Україну, про кращих її мужів — колишніх борців за волю України, які загинули в московських катівнях та на Сибірі — гетьмана Дорошенка, сина гетьмана Самойловича — Григор'я Гурка — Семена Палія, колишнього отамана Запорозької Січі — Костя Гордієнка... Коли б, мовляв, оці були в Україні тепер, то не гинули б 20.000 козаків у снігах на чужині — заслані тоді до Ліфляндії...

"... Коли б старий наш Дорошенко,
Чи Самойлович молодий,
Семен Палій, чи Горд'єнко
Були б при владі військовій,
Тоді у сніжному завої
Не мерзли б наші козаки,
І Малоросії сумної
Вже визволялись би полки...
(З І-ої Пісні)

Гетьман усе чув, усе знав, душею й тілом був з народом, але дипломатично мовчав, ждав більш сприятливого, слушного часу.

"... Та хитрий гетьман залишався
Слугою відданим Петра.
В спокою гордого личині
Урядував він на Вкраїні,
На поголоски не зважав
Байдуже пив, бенькетував!..

Глибоку душу великої людини, уміння зберегти тайну, його високу дипломатію, Пушкін окреслює так:

"... Та старість ходить обережно,
І підозріливо зорить,
Чого не можна й що належно,
Вона не вирішає вмить...

Далі Пушкін реалістично характеризує гетьмана Мазепу, як державного мужа, як людину високого розуму, надзвичайно обережного, спостережливого, далекоглядного, як людину, що розуміє життя: він розсудливо ставиться до всього. Це досвідчений державець. Він уміє берегти свою і державну тайну. Ніхто неспроможний у. війти в душу й помисли Мазепи... А в душі гетьмана "давно зрїють плани" і надії у справі всенародньої війни проти Москви, здійснення цих мрій — відновлення незалежної української держави:

"... Давно задумали ми діло,
Тепер воно кипить у нас,
Усім нам діяти наспіло,
На боротьбу ударив час.
Без вольності, добра і слави

Ми гнулись нижче від трави
Під покровительством Варшави,
Під самовладністю Москви.
ВКРАЇНІ БУТИ, ЯК ДЕРЖАВІ
У НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПОРА:
ЗНАМЕНА ВОЛЬНОСТІ КРИВАВІ
Я ПІДІЙМАЮ НА ПЕТРА..."
(Підкреслення моє — С.К.)

Ця характеристика Мазепи ворожою стороною цікава тим, що Пушкін не зміг приховати основного — правдивості, ідейності, безкорисності, глибокої свідомості гетьмана: Україна мусить бути самостійна держава, мусить звільнитися лише всенародньою війною з неволі Москви та Варшави. Неспроможний був Пушкін приховати правдивої ненависті самого гетьмана. Треба додати що Пушкін, крім матеріялів, зібраних в Україні, використав іще таємні архіви з часів Мазепи.

Крім згаданих джерел і відомостей про великого гетьмана, треба іще заглянути і в чужинецькі. Багато чужинців, що жили в той час, бачили, знали Мазепу, говорили з ним, — висловлювали свої погляди на гетьмана як людину, як державного мужа як політика й дипломата. Майже всі відзначають гетьмана як людину високоосвічену далекоглядну, мудру, просякливу яка могла говорити з кожним чужинцем його мовою; чужинецькі джерела з великим признанням та пошаною відзначають гетьмана. Зупинюся на окремих висловах-нотатках чужинецьких дипломатів що є характерними для гетьмана Мазепи.

Французький дипломат Де-ля-Невіль, який перебував у Москві 5 місяців 1689 року, так пише про Мазепу:

"...Цей князь з обличчя негарний, але людина освічена й прекрасно говорить латинською мовою. Він родом козак і був на дворі короля Казимира..."

Досить широку, цікаву й правдиву характеристику подає другий французький дипломат — Жан Балюза:

"...З Московщини я поїхав на Україну, країну козаків, де був кілька день гостем володаря (принца) МАЗЕПИ, що держить найвищу владу в цій країні. Я мав до нього листа від канцлера Московщини. На кордоні України мене зустріла почесна козацька варта, і з великою пошаною доправила до міста Батурина, де в замку має резиденцію Володар Мазепа.

Колись він, хоч козак, але знатного шляхетського роду, мав надзвичайну ранґу при королі Казимирові. Батько мій і він знались добре, навіть я у мої молоді роки бачив пана Мазепу, гарного, стрункого при дворі (польському).

Знаючи добре, що найвищі почесті міняють людей та що не завжди безпечно нагадувати високим достойникам їх молодість, я, прибувши до Батурина, привітав володаря якнайчемніше як це належить його ранзі, нічого не згадуючи про минуле. Проте він сам перший запитав мене, чи не буду я сином Антуана БАЛЮЗА. Одержавши від мене позитивну відповідь, володар Мазепа виявив найприхильнішим способом своє вдоволення, що його прехристиянська величність має на своїй службі сина його старого приятеля. Пан Мазепа сам згадав свою молодість і те, що бачив мене не раз у Кракові, а потім, зідхнувши, процитував латинські вірші.

— — — — — —

Взагалі він дуже любив оздоблювати свою розмову латинськими цитатами, і щодо перфектного й досконалого знання цієї мови, може рівалізувати з найкращими отцями-єзуїтами. Мова його взагалі добірна, чепурна, правда, як розмовляє, то більше любить мовчати та слухати інших. При його дворі два лікарі німці, з якими Мазепа розмовляє їх мовою, а з італійськими майстрами, яких є кілька в гетьманській резиденції, говорить італійською мовою. Я розмовляв з господарем України польською та латинською мовами, бо він запевнив мене, що не добре володіє французькою мовою, хоч у молодих літах відвідав Париж і Південну Францію, був навіть на прийнятті у Луві, коли святкували Піринейський мир (1659 р.). Не знаю тільки, чи в цьому твердженні нема якоїсь особливої причини, бо сам бачив у нього газети французькі та голяндські.

— — — — — —

Він дуже поважний у козацькій країні, де народ взагалі, своєволюбний і гордий, мало любить тих, що ним володіють. Привернув Мазепа козаків ТВЕРДОЮ ВЛАДОЮ, ВОЄННОЮ ВПРАВОЮ І РОЗКІШНИМ ПРИЙНЯТТЯМ У СВОЇЙ РЕЗИДЕНЦІЇ ДЛЯ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ. Я був свідком такого прийняття, в якому багато дечого на польський зразок. Розмова з цим володарем дуже приємна, він має великий досвід у політиці і у протилежність до московитів СЛУХАЄ І ЗНАЄ, ЩО ДІЄТЬСЯ В ЧУЖОЗЕМНИХ КРАЇНАХ. Він показував мені свою збірку зброї, одну з найкращих, що я бачив у житті, а також добірну бібліотеку, де на кожному кроці видно латинські книжки.

Кілька раз я обережно навертав розмову на сучасну політичну кон'юнктуру, але мушу признатися, що нічого певного не міг витягнути від нього володаря. Він належить до тих людей, що воліють або зовсім мовчати, або говорити й не сказати. Все гадаю, ЩО ДЕЛЬЄ ЧИ ЛЮБИТЬ ВІН МОСКОВСЬКОГО ЦАРЯ, бо ані слова не сказав коли я йому скаржився на московське життя. Однак про Корону Польську пан Мазепа не заховав, що вона, мовляв, іде, подібно до стародавнього Риму, до занепаду.

Про шведського короля говорив з пошаною, але вважав його за надто молодого. Що особливо було мені приємне — це почуття пошани, яку володар Мазепа виявляв до його величності (Людовика XIV), про якого багато розпитував мене і якому прохав засвідчити свою пошану і відданість. Це не звичайна тільки куртуазія, питома п. Мазепі а відповідна, видно, дійсність: в залі його замку, де висять портрети чужоземних володарів, на найвищому місці знаходиться гарний портрет його величності. Там же, але в менш видному місці, я бачив портрети цісаря, султана, польського короля та інших володарів..."

Близьку до цієї, реалістичну характеристику подає і другий чужинець — дипломат КОРБА. Не менш цікаві відомості про Мазепу зустрічаємо ми в місячнику "ДІАРІУМ", що виходив у Ляйпцігу:

"... МАЗЕПА народжений і вихований поміж козаками. В молодих літах перебував при королівському дворі, і, придивляючись сварам поміж королем і шляхтою, Мазепа, як хитра голова, мав найкращу нагоду вивчити при цьому дуже важний державний устрій і використати все в майбутній потребі...

При польському полководцеві так добре грав свою ролю, що цей доручив йому важні справи — посольства до татарського хана, якого приязнь тоді була потрібна..."

Дуже багато чужинців залишили свої гарні спомини про Мазепу. Зокрема треба відмітити таких:

Словак Даніїла КРМАН, пруський доброволець у шведському війську Давид Натан ЗІЛЬТМАН, шведський старшина Петро ВЕЙГЕ, німець ВЕБЕР, француз ФЕРІОЛЬ, данський посол ЮЛЯ ЮСТА і багато, багато інших.

Багатющі чужинецькі письмові джерела допомагають нам безпосередньо краще вияснити світогляд Мазепи, осягнути його велику історичну постать, розгадати тодішнього сфінкса.

Погляньмо іще косим оком на оцінку гетьмана Мазепи з боку російських істориків, прихильників та ідеологів "единої неділимої". Цих істориків можна було б поділити на три групи. До першої належать такі, як Кармазін, Соловйов та ряд інших. Ці історики висвітлюють гетьмана Мазепу та його перехід на сторону шведів, цілком фальшиво, тенденційно і однобоко. Вони намагаються переконати суспільство, що гетьман Мазепа "натура егоїстична, честолюбива та користолюбна" і тому зрадив Петрові І-ому, Москві... Друга градація російських істориків, як Покровський, Ключевський, Платонов тощо заглядають до цієї справи глибше, але не відважились сказати правду. Вони розглядають справу переходу до шведів як "сепаратизм, егоїзм та мрійність Мазепи побудувати У к р а ї н с ь к у н е з а л е ж н у д е р ж а в у". Третя градація російських істориків, сучасних, більшовицьких, знову стала на фальшивий тенденційний ґрунт І-ої групи і, розглядаючи Мазепу з імперіялістичних позицій, іще поглиблюють неправду, намагаються висвітлити великого гетьмана, що повстав проти Петра з побудженьь персональних користей, честолюбства та егоїзму... та що, мовляв, "увесь український народ був лучкою з "старшим братом"..."

Ця московська фальшива пропаганда у ті часи мала сенсе чужинців, правда, не сенсе усіх, деякий успіх і довір'я. Навіть наші історики, підо впливом московської пропаганди, залякування та терору — писали в такт Москви.

Проф. Микола Костомаров та письменник П. Куліш, також і проф. Антонович писали проти Мазепи, але то було бажання злагіднити той страшний російський терор. Микола Костомаров висловлювався з тактичних міркувань, що Мазепа, як аристократ, не знайшов ґрунту в Україні і що був він глибоким егоїстом, честолюбцем і тому він перейшов до шведів, а що в Україні духу сепаратизму не має... Костомаров хотів примирити, бодай на деякий час, російський уряд з українським рухом, і доводив, що українські намагання — це такі: заведення української мови у школах, воля українського друку тощо. Це в розумінні, щоб можна було друкувати книжки українською мовою і т. д. Але пригадаймо, що перед цим, у 1860 році, цей же проф. Костомаров писав у "Современнике" дуже прихильно і позитивно про Мазепу:

"... Мазепа дбав за добро України, бажав незалежності і свободи для своєї батьківщини."

І Панько Куліш, перебуваючи під московським терором, примушений був висловлюватись у такт Москви. Від'ємну характеристику маємо і в Драгоманова, і у Лазаревського, і цілого ряду істориків першої половини XIX ст.

Проф. Антонович в "Короткій Історії Козаччини" пише:

"... Все лихо Мазепи залежало від того, що він ігнорував народні інтереси, а може не розумів їх, а мріяв тільки про установлення на Україні аристократичної держави..."

Але відмінність українських істориків від російських поглядів і в минулому лише у визначенні "помилок" Мазепи, його методів, його поглядів.

Для вияснення, чому саме заіснувала така розбіжність у поглядах на справу Мазепи в істориків українців, глибоких патріотів, що в глибині душі цілком стояли на ґрунті української державности, на ґрунті визволення з московської неволі, — треба глибше розглянути цю справу з точки зору об'єктивної історичної аналізи.

Над оцінкою доби Мазепи, його дій, його постаті, його світогляду працювали і працюють сотки вчених, як козацький літописець Граб'янка, Самійло Величко, Слабченко, Яворовський, М. Возняк, Чижевський, Ф. Ернст, Д. Антонович, К. Харлампович, Лазаревський, акад. М. Грушевський, О. Барвинський, Ф. Уманець, С. Томашівський, д-р М. Андрусяк, Василенко-Полонська, В. Січинський, проф. Оглоблин, проф. І. Борщак і цілий ряд інших. Ніхто з них не заперечує великої ідеї Мазепи, але дискусії навколо Мазепи не припиняються й досі.

Треба розрізнити істориків-народників й істориків-державників. Перша група, що досліджувала справу Мазепи, — взаємини з Москвою та Шведський сюоз, першої половини XIX ст., — це історики-народники, що передусім ставили інтереси народа. Для них важливе було те, що саме зробив Мазепа для народа; для істориків-державників важливе було те, що зроблено для держави. Історики-державники висовують наперед осіб, що присвятилися державній справі, що стояли на відповідних постах, що проводили ідеї державности визволення України, боролися за це.

У кінці XIX ст. мазепознавство — стара історіографія — прийшло до переоцінки. Монографія Уманця про Мазепу 1897 р., пізніше стаття М. Грушевського — "Шведсько-Український союз 1708 року", численні праці д-р Андрусяка й інших, — оцінили й аналізували безсторонньо дії й світогляд Мазепи, його взаємини з Москвою, його високу ідею. Іще Томашівський і Липинський виявляють належно обставини часів Шведчини й

приходять до думки, краще сказати до висновку, що ідеї Мазепи — це продовження й поглиблення Хмельниччини.

Д-р Андрусяк, І. Борщак, Окиншевич, Новицький, Оглоблин, — працюють в галузі мазепознавства, і вносять у цю "спірну область" багато нового, правдивого, позитивного, що в корені змінює попередню характеристику Мазепи, цілком відкидає московське фальшування.

Отже, на основі державної діяльності Мазепи, оцінки його з боку чужинців, глибокого дослідження істориків ми приходимо до висновку, що вся діяльність Мазепи була послідовною, світогляд Мазепи цілком ідеалістичний, оснований на античній грецькій філософії та вченні Макіявеллі. Російська пропаганда, що гетьман Мазепа з власних користолюбних та честолюбних намір "зрадив" Петра — цілком фальшива і безпідставна. Гетьман Мазепа мав такі необмежні й велетенські багатства, що більшого ніхто не міг бажати. А, врешті, для кого б дбав Мазепа, коли у нього не було родини... Всі свої багатющі скарби відлавав він для України. І досі стоять німі свідки його щедрости й безкорисности — майже у кожному значному місті є будинки, побудовані на кошт Мазепи. Ми неспроможні перерахувати тих добродійств, пожертв, будівель, витрат на освіту, науку, мистецтво, на церкви й манастирі, що видав гетьман із персональних засобів. Отже закиди Мазепі про користолюбство та честолюбство, що, мовляв, штовхали Мазепу взяти гетьманську булаву, а потім "зрадити", і що на цих чинниках Мазепа будував свою політику — є зовсім безпідставні й заперечені, як пропаганда імперіялістичної Москви.

Риси честолюбства були в характері Мазепи, але ці риси властиві, а навіть притаманні великим людям, зокрема державцям. Це "честолюбство" треба розуміти, як національну гідність людини, що репрезентує свій народ. Цим поступався Мазепа завжди, коли не було потрібне і необхідне для народу, для України. Коли б у гетьмана дійсно було таке вузьке честолюбство, про яке Москва трактує на кожному кроці, то він скористувався б тією "шаною та честю", які давав та готував Петро І-ий, як титул "Римського князя" тощо: він би, іще попереду залишився б був при дворі польських королів, де йому усміхалась слава і багатство... але він все відкинув і пішов рятувати свій народ, волю України. Душею болів гетьман за свою Україну і кликав до єдности:

> "... У нас, на Україні, і начальні, і підначальні, і духовні, і мирські особи, подібно різним колесам, не перебувають у єдиномислії і згоді. Потрібно перше постаратися привести до єдиномислія військо і весь нарід на Україні по обох берегах Дніпра" — каже Мазепа.

Для більшости населення України тоді й пізніше гетьман Мазепа був нерозгаданим сфінксом... Тепер ясно для всіх, — він був стерновим, що провадив корабель-Україну серед численних підводних каменів, льодових скель, серед негод та бур, і цілком був свідомим своїх дій, був переконаний, що в ті часи єдиний порятунок Матері-України — "Чайки-небоги" — є д н і с т ь українського суспільства та МОНАРХІЧНИЙ одідичений лад. Другої думки в добу світлого обсолютизму не могло бути.

У своїх спогадах гетьман Орлик згадує, що Мазепа заприсягнув і поклявся перед ним:

> "Я кличу Всемогутнього Бога на свідка і клянусь, що не для почестей, не для багатства, або яких інших цілей, а для всіх вас, що остаєтесь під моє владою, або для жінок і дітей ваших, для добра Матері нашої, безталанної України, для добра всього українського народу, для помноження його прав і привернення вольностей, хочу я, при Божій допомозі так чинити, щоб ви з жінками вашими і рідний край наш, не загинули ні під москалями, ні під шведами. Коли ж це я роблю ради якихнебудь приватних користей, то хай покарає мене на тілі й душі Бог у Трійці Святій, єдиній і неповинна мука Христова..."

І, врешті, гетьман Мазепа глибоко і яскраво відобразив свою ідею, свій совітогляд, свої погляди на державу, суспільство, чітко окреслив його ставлення до Москви і Польщі, як предковічних ворогів його вітчизни:

> "... Візьмімося всі за руки,
> Не допустіть гіркой муки
> Матці своїй більш терпіти!
> Нуте врагов, нуте бити
> І вольності боронити..."

Ця "Дума-пісня" — крик наболілої душі гетьмана-патріота, універсал до всіх земель українських, до всіх станів, до всіх її синів тоді і тепер: стати одностайно проти всіх ворогів України із зброєю в руках в ім'я честі, слави, волі й правди. — "Матки Старенької"; "Дума" — це Вавилонський плач над руїною нашого Єрусалиму — сплюндрованої Москвою та Польщею України, а разом бадьорий клич, повний віри у нашу правду: Україна таки буде вільною!

Мазепа й МАЗЕПИНЩИНА живі нині й жити муть, поки житиме український народ, бо це наша ІДЕЯ, НАША ПРАВДА. Ми як нащадки й послідовники ВЕЛИКОГО ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ мусимо показати світові та всім синам України правдиву історичну постать ВЕЛИКОГО СИНА, борця за правду й волю, а українському народові в його, Мазепи, особі тверду віру в перемогу нашої правди.

Слово до вільних духом

Наше слово довготамованого обурення адресуємо до мистців і діячів духового відтинку нашого життя, але воно звернене також і до сумління Церковних Достойників, репрезентантів політичних партій і до всієї української громадськости на чужині.

З питанням, про яке тут мова і яке стало нестерпним нещастям української еміграції, більшість із нас зіткнулась ще на початку минулої війни, зразу ж після звільнення від жахіть духовного і фізичного терору комуністичного примітива. В 1941 році братовбивча куля, очевидно не без впливу ворожих українству чинників, звалила на житомирський брук полум'яних патріотів і політичних діячів М. Сціборського і О. Сеника-Грибівського. Потім дикунський спектакль братоненависництва і братовбивства здобув право на криваві гастролі по інших містах та селах України й особливо успішно розігрувався в західних областях — Волині й Галичини.

Повоєнна еміграційна дійсність показала, що аранжери й виконавці бандитизму під маскою політичної боротьби не тільки не перевелись, а навпаки — знайшли для себе більш пригоже підсоння. Табори втікачів перетворились на "гуляй-поле" для бестії примітивізму, приреченої самою природою органічно ненавидіти й нищити все, що непосильне для її кричущо вбогого розуміння. Очевидно саме тому жертвою "революційного" терору стали носії українських духових вартостей — учені, письменники, мистці, працівники преси. Табори втікачів від комуністичного терору стали місцем палахкотіння кострищ, на яких, як у середньовіччі, палилась вільна преса, щоб не допустити її до читача. З редакцій газет летіли биті в потилицю редактори й журналісти. На голову письменників (напр., І. Багряного) сипалось кидане українськими руками каміння. Великої міри вчений і письменник Віктор Петров (Ломонтович) пропав без вісті при загадкових обставинах, а пізніші викриття в пресі вказували прямо дорогу до джерел загибелі цієї людини й ті, кого обвинувачувано, навіть не спростували цих, мабуть, небезпідставних закидів.

Паралельно з ось таким розгулом "революційного" бандитизму культивується в масових розмірах провокація, доноси, шантаж, окреслювання людей науки, літератури й мистецтва "гангстерами пера" (напр., С. Гординського), "комуністами", "неокомуністами", "москалями" (Багряний, Шерех, Дивнич, Гірняк і ін.) і т. д. і т. п. Зовсім без успішно звертаються окремі письменники (напр., Галина Журба, Ю. Дивнич) з відкритими листами в пресі до ватажка духово й морально злеґрадованих молодчиків, даремно в знак протесту оголошували голодівки (напр., Вол. Шаян) і в хвилину розпачу заявляли (напр., И. Гірняк), що навіть совєтські концтабори, в яких вони мучились, були для них не такі нестерпні, як внутрішньоукраїнська емігрантська атмосфера.

Все це на перший погляд здається просто неймовірним, але на гревеличний жаль, сором і ганьбу численні й незаперечні факти є підтвердженням саме такого стану. Ще більше прикро, що й після розвантаження таборів у Німеччині та розселення українців — усе це продовжується далі, набираючи справді загрозливих форм. Доходить до того, що навіть мертві мистці, зокрема діячі розстріляного більшовиками українського ренесансу 20-их років — М. Хвильовий, М. Куліш, О. Влизько і багато інших — зовсім незаслужено і зовсім непокликаними до цього людьми з несамовитим темпераментом обливаються болотом, а творчість, як і діяльність їх зазнає неперебірливого фальшування.

Всі ті учені, літератори й журналісти, що, само собою зрозуміло, не погоджуються з таким станом речей, кваліфікуються як "неокомуністи" й до них більш, ніж до інших застосовується провокація й шантаж, супроводжувані доносами до чужинецьких чинників. Загрозливість ситуації виявляється ще й в тому, що коли аргументи "неокомунізму" й подібні до них виявляються не досить ефективними, тоді бестія примітивізму шукає їх на релігійному тлі, вбачаючи "товарищей" в українських ісповідниках православія. Саме з окриками "товаріщ", як подає преса, 25 квітня п. р. в таборі Бухгольц, біля Ганновера, був учинений дикий самосуд над видатним шевченкознавцем дійсним членом УВАН, НТШ, Міжнародньої Академії Наук в Парижі та членом багатьох інших наукових установ і товариств проф. Павлом Зайцевим. Немічному й хворому 68-ми літньому професорові православного віровизнання побито голову й зломано праву руку, обвинувативши його в тому, що він "видумав нового Бога й віру".

Нам до болю душі прикро й соромно на дев'ятому році еміграції виносити на світло денне цей безприкладний документ мрякобісся, але було б для нас ще більшим соромом і прикрістю мовчати далі. Ми вирішили, врешті, заговорити на повний голос, у тривозі не тільки за наш сьогоднішній день, а й за грядучі полії, в яких, як показує дійсність, може знову ще в більших маштабах повторитися кривавий спектакль братовбивчої анархії 1941 року.

Ми з огидою плямуємо і з найгострішим почуттям обурення засуджуємо внутрішньоукраїнський духовий та фізичний терор, скерований не тільки проти нас, але й проти доброго імени української нації в світі. Ми стверджуємо факт, що спричинником та винуватцем такого стану є, вперше чергу, люди, які іменують себе "революціонерами". Називаючи речі своїми іменами, ми заявляємо нашу рішучу волю вважати це своїм обов'язком, перейти до очищення української еміграційської атмосфери від криміяльно-злочинного елементу і закликаємо покликаних до цього людей, в тому числі й відповідальніших людей з бандерівського середовища, підтримати нас.

У вільному світі мусить бути вже нарешті воля й для українських емігрантів, зокрема ж для учених, мистців і письменників! Мусимо докласти всіх зусиль, щоб після знищення комуністичного

терору українська людина й українська культура стали справді вільними у вільній державі вільного українського народу!

Петро Карпенко-Криниця,
Григорій Китастий,
Гліб Рапченко,
Ян Славутич,
Б. Олександрів,
Йосип Гірняк,
Ганна Черінь,
Іван Розгін,
В. Барка,
В. Косаренко-Косаревич,
Т. Лапичак,
Ол. Качюка,
Докія Гуменна,
Ю. Ковак,
Юрій Головко,
М. Дальний,
Петро Волиняк,
Софія Парфанович,
Оксана Лятуринська,
В. І. Гришко.

Приєднуючись до голосу чільних діячів української культури, що підписали "Слово до вільних духом", — Редакція висловлює своє щире співчуття ВШановному професорові П. Зайцеву з приводу тієї нестерпно прикрої пригоди, яка йому сталася з вини неврівноважених "молодчиків".

Рівночасно висловлюємо своє велике обурення з приводу блазенського ставлення деяких безвідповідальних чинників, як до того, що сталося в таборі Бухгольц, так і до тих свідомих громадян, які з болем серця просять і закликають: СХАМЕНІТЬСЯ, БУДЬТЕ ЛЮДИ!..

Редакція.

ДО РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ "ПОРОГИ"

Вельмишановний Пане Редакторе!

Не відмовте помістити у Вашому цінному журналі доданого до цього мого відкритого листа до ШП. Професора Павла Івановича Зайцева, — за що заздалегідь приношу Вам свою подяку, залишаючись, як і досі, з правдивою до Вас пошаною.

Олекса Касян.

П.С. — Тому, що не знаю особистої адреси проф. Зайцева не можу послати цього листа до нього. Якщо маєте його адресу, не відмовте мені її подати й цим допоможіть виправити мою вимушену неввічливість. — **Ол. К.**

Відкритий лист

ДО ВШ ПРОФЕСОРА ПАВЛА ІВАНОВИЧА ЗАЙЦЕВА

Підписане під цим листом прізвище нічогісінько Вам не говорить. До Вас звертається зовсім незнана Вам людина. Таких, як я, на Вашому життьовому шляху перейшли сотні. Крім того, від часу, коли ми з Вами зустрічалися й наші стежки перехрещувалися, — від того часу минуло значно більше, ніж чверть століття. За той час Ви встигли жити майже нормальним життям, а я й подібні мені каралися в тяжкій неволі. Тому Ви жили й сприймали життя категорією часу, що означається по-латині словом praesens (нім. Gegenwart); наше ж життя й сприймання подій відбувалося водночас у кількох площинах (чи категоріях) часу: усе, що сталося с ь о г о д н і, ми порівнювали з тим, як саме воно інтерпретувалося офіціяльно в ч о р а, і водночас — висловлюючись мовою кіносценарія — напливом, спогадом сприймали те с ь о г о д н і через призму д а в н о м и н у л о г о (plusquamperfectum), через призму того що було 10-15-30 років тому, чи — як виглядало б те наше с ь о г о д н і, коли б не було тих страхітливих 10-15-30 років.

Цей межуючий з метафізикою вступ був потрібен, щоб докладно визначити, чому я для Вас зовсім незнана людина, а Ви мені — до певної міри — близька, і, теж до певної міри — знайома.

Ви жили в praesens'і, тому годі Вам пам'ятати епізодичні зустрічі з-перед 40 років. Ми, в неволі живучи спогадами про волю, вияскравлювали в своїй уяві всі навіть зовсім випадкові зустрічі, й своїми духовими очима завжди до них звертались. Це зрозуміле кожному, хто довгий час був у тюрмі, незалежно від того, яка то тюрма.

Наші з Вами зустрічі з-перед 37 років не зовсім епізодичні, хоча сприймання їх тоді було в нас різне: з одного боку, в моїй особі — підліток, учень такої-то кляси 2-ої української гімназії ім. Кирило-Методіївського Братства в Києві; з другого боку — людина в повному розцвіті фізичних і духових сил, повна енергії й запалу, співучасник будування нової, власної, вільної держави, завантажений і перевантажений працею в різних ділянках культурно-освітньої ниви молодої Української Держави. Вас запрошено викладати в новоутвореній гімназії, і Ви ще більше обмежили своє особисте життя, вирвали з тижня ще якусь кількість годин на співучасть у готуванні наробку, на виховання молодих, свідомих кадрів української інтелігенції. Разом з іншими видатними людьми, прізвища яких — вряз із Вашим — **безперечно увійдуть до історії відродженої нашої нації**. Ви вкладали в нас, юних, усю любов до науки Ви збуджували в нас свідомість, почуття патріотичного обов'язку, любов до нашої країни, до нашої новонародженої держави.

Павло Зайцев, Юрій Германзе, Микола Зеров, Гришко Холодний — і інші, це були ті, які сіяли добірне зерно, умілими руками. Ви не говорили пусто-порожніх слів, не повторяли повсякчас галасливих гасел — Ви своєю поведінкою, своїм

прикладом викликали в нас відповідні реакції, внаслідок яких зароджувались у наших душах почуття обов'язку, зміцнювалася любов до своєї країни, усвідомлювалася нерозривна причетність до свого народу, прищеплювалося бажання чесної й розумної праці для України.

Коли Ви, втомлений після цілоденної праці в міністерстві, в кількох комісіях і видавництвах, приходили на вечірню зміну до гімназії, за однією з парт у клясі, де Ви були господарем кляси, сидів нижчепідписаний. Своїм невеличким досвідом вдумливий підліток ніжно сприймав Вашу втому на обличчі, яка непомітно щезала й перетворювалася в енергійний відрух усієї Вашої запальної вдачі, — коли Ви владним рухом викликали уважність і тишу. Відчувалося, що прийшов розумний, добрий батько, якого ніяка втома не відштовхне від його дітей, його вихованців. З якою поблажливістю Ви вислухували часом явних дурниць, хоч би й нижчепідписаного, що з повним переконанням у правдивості своїх слів заявляв: "я знаю всього Франка!" І Ви навіть не посміхнулися! А мені вже геть пізніше згадалося це й може, саме такий чи подібний спогід ще більше наблизував Вас до мене й до таких, як я, там — у Країні Неволі...

Ви недовго були з нами, у відміну від Вашого молодого приятеля Миколи Зерова й інших, які залишилися й разом з нами, колишніми своїми учнями, пили до дна свою гірку чашу. Ви відійшли з Урядом і вже не повернулись на Україну. Але ми Вас пам'ятали.

День по дневі все меншав наш гурток. Крути вирвали половину старшого наробку, пізніші суди й розправи Чека й ГПУ прорідили наші ряди — і все ж таки кілька років вільного існування нашої держави й ті шкільні роки, проведені в середовищі, де викладачі й учні злилися в одну, нероздільну, гармонійно дібрану родину, — ті роки були тим "напливом", тим plusquamperfectum, що накладався синхронно й доповнююче на всі дні й роки нашого preasens'y. Мабуть, це давало нам сили витримати й не здатись, не впасти. Серед тих ясних постатів, що з них дехто, як напр., Микола Костевич Зеров, залишився з нами в нашій тяжкій неволі майже до останку, — були й такі, як Юрій Гармайзе чи Гр. Холодний, що їх запроторено вже раніше в безвісті. Але нашими духовими очима ми їх усіх бачили, вони завжди були з нами, і є з нами досі.

І завжди з нами був Павло Зайцев, хоча про нього скупо згадувалося в підсовєтській пресі, майже завжди недобрим словом. Але саме тому, що це ім'я так дуже заважало нашим тиранам, — воно було для нас рідне й чисте. Павло Зайцев переніс з собою в світ Україну — а нам залишив частину себе...

Я не походжу з великої, степової, розлогої України. Я родом з галицької волости. Таких, як я, було чимало серед Ваших учнів, у кожній клясі. Сестри Басейчук, брати Дзундзи, сестри Вітер, сестри й брат Равлюки, одна з дочок мистця Івасюка, Піпський і Король (Крутяни), Галя Мудра й інші... Нас було чимало. Одначе, не відчувалося жодної різниці між українцями й галичанами, ніхто не здогадався створити якусь відмінну назву для тієї "меншини", як не було різниці й поза школою, серед українського громадянства. Всі однаково належали до українського народу й всі однаково, в міру своїх здатностей, працювали, а пізніше всі однаково гинули на совєтській каторзі, враз із частиною згаданих вище Ваших учнів. галичан.

Відмінна вимова й навіть мова наша нікого не вражала й не було ні осуду, ні глузування, хоча, як Ви знаєте, молодь буває жорстока й недобра.

Пригадую, як незабутній, неперевершений у своїй шляхетній поведінці Микола Костевич Зеров на третьому році навчання звернув увагу юної учениці, яка збиралася виступати на шкільному святі: "Вам це непомітно, але інших може вражати — тому зверніть увагу, що на Україні вимовляють не козакЄ, а — козакИ". Юне дівча в запалом деклямувало Олеся: "З якЄх ясних країн чайкЄ ці налетіли..." Але ж вона т а к вимовляла вже ось третій рік у цій школі, і ніхто її не висмівував, ні дошкуляв; тільки виступ на концерті примусив педагога, керуючого тим виступом, делікатно звернути їй увагу на вимову.

Пригадую високого, ставного, з шляхетними рисами обличчя, православного катехита, о. Богдановича (Ви пам'ятаєте його? Козацька дебела постать, розумні голубі очі, гарне русяве волосся...). На елегантному одягу його красувався академічний значок... Він завжди починав свою лекцію словами: "Уніяти можуть на час лекції піти собі з кляси". Були такі, що задишалися, волюючи спокій і добірну розповідь високоосвіченого священика, замість байдикування в порожніх і темних коридорах. До того ж о. Богданович розповідав такою гарною, наче аж золотою українською мовою!.. Розповідаючи історію Церкви, він коментував, звертаючись до уніятів: "У цьому випадку у вашій церкві єсть розходження з православними; ви про це довідаєтесь у вашого катехита , — або: "до цього моменту історія Церкви є спільна" — спокійно, врівноважено, не ображаючи нічиїх почуттів, не принижуючи релігійної гідности й не знецінюючи її віри. Наш, уніятський катехит, о. Щепанюк, знаходив собі повну підтримку, й не міг ніхто пропустити його лекції, а коли вона відбувалася рівночасно з лекцією о. Богдановича, він особисто нагадував про це учням-уніятам і не розпочинав лекції, поки ті не повиходили з кляси. Не було в нас жодної ненависти чи зневаги в православних до уніятів, чи навпаки: ми всі були українці, учні, члени однієї родини...

Міністри різних урядів, члени різних партій посилали своїх дітей до нашої гімназії — і в цій школі виховувалися не міністерських чи робітничих дітей, не майбутніх членів тієї чи іншої партії — виховувалися свідомих громадян, майбутніх працівників української держави.

Коли більшовики вбили мого батька й найстарше з сиріт заявило, що кине гімназію, щоб працювати й підтримати молодших, Ви з Софією Федорівною Русовою й усі педагоги гімназії по-батьківському зайнялися нами й запевнили, що ми маємо вчитись, а вже вони подбають, щоб нам не треба було кидати науку. І нами опікувалися й оточили нас справді родинною любов'ю. Здається, що й Ви належали до тих, хто вихлопотав

для нашої родини персональну пенсію від Українського Уряду...

Ми, галичани, сприймали українське середовище зразкової школи так, як наші батьки сприймали середовище країни. Ми, галичани, стали часткою всього народу й разом з усіма представниками того народу раділи його радостями й боліли його болями. Разом із цілим народом ми мужньо переносили тягар лихоліття й неволі. Такі імена, як Лесь Курбас, Гірняк, Панасюк, Кравчук і багато-багато інших — то були прізвища тих, хто чесно й віддано працював для України, нарівні з Мар'яненком, Падалкою, Бурачеком, Зеровим, Косинкою, Вроною й багатьма іншими. Ми, в Країні Неволі, не цікавились жодними партіями. Ми знали, що нас поневолено, але ж десь у світі є ті, що відійшли з честю й з гідністю колись повернуться. Ми знали, що вони працюють над тим, щоб не пропали напаремне роки державного будівництва, роки відродження Нації. Ми, поневолені, втішалися думкою, що там десь у вільному світі є ті, що вільно працюють і творять нові й нові культурні цінності для слави нашого народу...

Та ми не знали, що наші тирани, оббріхуючи все і вся, в одному не брехали: що наша еміграція, всупереч нашим уявленням, не має змоги інтенсивно творити нові культурні цінності для слави нашого народу. Ми з великим запізненням, бо аж наприкінці страшної війни, довідалися, що наша еміграція розтворилася в політиканському, вузько-партійницькому й релігійницькому нестерпному наставленні провінціяльного середовища галицької волости, неспроможної повністю сприйняти ширше буяння вільного українського духа.

Прийшов час, коли ми на власній шкурі, в сконденсованому вигляді, переживали всі ті блага, яких зазнала українська еміграція на тому клаптику землі, що був поза осягом нашого тирана...

Коли з відступом німців із Києва виїхав оперовий театр, тікаючи від більшовиків, — вони їхали з вірою, що у Львові їх приймуть їхні брати й заопікуються ними. Як до них поставились їхні брати, краще не згадувати, бо великий сором за тих "діячів культури", які допустилися знущань над своїми братами по крові й по праці, внаслідок чого ті опинились одні в німецьких таборах для остарбайтерів, інші — в руках червоних. Були, щоправда, між тими "діячами культури" інші, які робили все можливе й неможливе, щоб вирвати хоч кого з німецьких лап. Пригадую одного, прізвища якого не можу назвати, бо він опинився під совєтами, — він як дитина радів і всім хвалився, коли ще одного й ще одного вирвав, при тому наділяючи їх своїм одягом, меншканням і їжею, розтикаючи по кревних і знайомих, все рахуючи: стільки-то вже вирвав, не дав! Мабуть, не один з наших підсовєтських мистців, що він їх вирвав від німців, пам'ятає й згадує цю виснажну людину й добре знає, про кого тут мова. Я пам'ятаю його востаннє, як він, ідучи за трупою Василя Івановича Сімовича, ніжно тримав у руках паперовий згорток, а на цвинтарі без слів, під час промов інших, нахилився, вийняв з паперового згортка горщечок, у який кому росли фіялки (це було напровесні!) і посадив на горбику землі, що виріс над могилою... ніжно розгортав землю своїми руками мистця... То була шляхетна душа, вільний духом українець, що виріс понад своє тісне середовище. Зрештою, у тому середовищі він був... чужий.

Чимало ганебного для певної частини нашого суспільства є в усій історії ісходу нашого, ще в межах Генерал-Губернаторства й Дистрикту Галичина. При відступі німців з України в Криниці й околицях зібрався був цвіт української інтелігенції, що врятувалася від німецьких таборів праці. Але настав день, коли німецька влада зажадала певну кількість на роботи до шанців. Український Центральний Комітет створив комісію з участю німецьких військових урядовців.

Було якесь свято. В православній церкві відправляв Богослуження митрополит Іларіон. У своїй проповіді він закликав до великої любови й віри, до одностайної згоди — а після Богослуження всі пішли на призначене місце, де мали перейти ту лиховісну комісію...

Ми верталися невеличким гуртком, пізно ввечорі. Нас перегнали два горезвісні криничанські гульвіси зі Львова, Дьодьо й Бодьо. Назустріч їм ішла панночка.

— Ну, що, як там білянс? — питає в них.

Дуже добре, всьо пішло файно, — викрикують Дьодьо й Бодьо, ігноруючи гурток, що наближався.

— Чи багато шкоди? — питає панночка.

Жадної шкоди, панно Ірцю, жадної! Зеро наші, сімох східняків! — захлинаються утіхою гульвіси.

— О, то чудесно! — припечатує панночка...

Отоді чи не вперше впало в мої вуха це гидке слово: "с х і д н я к", та ще й у такій ганебній розмові. Додати хіба, що серед тих "сімох східняків", якими відкупилися, троє були культурно-мистецькі діячі, з них один — художник, якому ще тиждень часу бракувало до закінчення мистецького оформлення православної церкви...

Мандрівка через Словаччину, через Німеччину, де відокремлювалися "чисті" від "нечистих", коли, напр., пан доктор штовхав чоботом і дослівно ходив по тілі тяжко-хворого інженера-киянина, викрикуючи: "худоба, псякрев, лежить і до валізок не дасть дістатися!"; перебування в словацькому збірному пункті, де "східняків" відокремили в іншій кімнаті, а всі "блага", що приносили для дітей сердобольні словацькі жінки, розподіляли тихцем поміж "своїми". Перебування в повоєнних таборах, про які краще не згадувати. Зневаження й презирство до "східняків"; пачки "Каре" розподілювані серед "східняцької" маси тільки тим, хто відвідує уніятську церкву, сам собі в душу плюючи; повний остракізм і — "нас це не стосується!" — з пихою й погордою сказані при виході з церкви слова пані докторової (справжньої, отже хіба — інтелігентної!) до "східняка", коли той з розпачем питав: — "що ж тепер чинити? То ж силоміць репатріюють!?." Що раз то настирливіше відчувалася чиясь рука ганебна, що безсоромно розсівала гидкі зерна бридкої ненависти...

І нарешті — остаточний ісход — із Старого

світу в Новий. І тут продовження того ж буян. ня темної сили. В Аргентіні, напр., не завагалися піти з доносом на єдиного в той час православного українського священика, який тільки що встиг приїхати й відвідав Еміграційний Готель, маючи намір за прикладом католиків відслужити польову Богослужбу для православних. Перебувши кілька годин під арештом, священик був звільнений, і це хіба найліпший доказ його невинности, але й до сьогодні (вже шість років!) при згадці за нього порозуміваюче кліпають очима й бурмотять: совітські агенти...

Бійки? Побої? Тут їх не практикували, бо тутешня поліція жартувати не любить; проте тихенько нашіптувати наклепи й доноси на невгодних — чому ні? В пресі висміювати й хулити православну церкву, зневажати "східняка" під виглядом "лаполизів" чи "сатуряків" — це теж добре, це знаходить читача й передплатника.

Високоповажаний Павле Івановичу! Дозволите, що так звернуся до Вас, бо так ми й удома, в Києві, Вас називали, так і всіх професорів університету й видатних діячів науки у звертанні до них називали, бо ж титул без імени — це обезособлення! А крім того надто він у новій еміграції заялозений, і всі сахаринники, чи інші спекулянти "м'якими", "жовтими", "канадськими" етс., ест., — то професори, магістри, доктори. А в нас і Михайло Грушевський, п е р ш и й президент нашої Вільної Держави, звався не ексцеленція, не професор, не доктор і не академік — хоча ці титули вповні заслужено й правно мав, — а звався, в звертанні до нього, — Михайло Сергієвич. Так і інші...

Отож, Шановний і Високоповажаний Павле Івановичу! Ніяк не надіюся, що Ви пригадаєте собі того смішного учня, який у якихось там... ...надцять років хвалився, що прочитав "усього Франка" і "всього Куліша", — бо того учня давно вже немає, як немає й того, повного запалу, енергії, молодого, в повному розцвіті своїх сил, Павла Івановича Зайцева. Один і другий вірили, один — серцем підлітка, другий — серцем і розумом дорослої освіченої людини, — вірили в правду, добро, справедливість; вірили в Україну, її майбутнє...

Різними шляхами прийшли ми до старости, обоє ми сьоголні старі; я — менше, Ви — більше. Доля заощадила Вам багато чого з того, що довелося зазнати мені й подібним до мене — проте обоє ми сьогодні однаково знедолені, хоча неоднакову кількість о с о б и с т о г о горя випили...

Можливо, що коли б ми з Вами зустрілись, у нас були б суперечності в поглядах на минуле чи майбутнє нашого народу й нашої країни; можливо дуже, що ми з Вами належали б до різних політичних таборів — проте, коли мені тут назвали прізвище професора Павла Зайцева, як члена певного угруповання, від мене дістали слідуючу відповідь: "Одне те, що тут стоїть це прізвище, запевняє мене, що це є справа поважна й гідна довір'я".

Я не боюся висловити певність, що й Ви знайшли б порозуміння для моїх переконань, викованих у суворій життєвій школі, в Країні нечуваної Неволі.

Я тільки не знаю, чи моє походження з галицької волости не нагадало б Вам знову про той нечуваний злочин, якого допустилися над Вами уродженці моєї "вужчої батьківщини". Але ж, Високошановний Павле Івановичу! Моя батьківщина — Україна!

Читаючи слова Йосипа Гірняка про те, що н а в і т ь с о в є т с ь к і к о н ц т а б о р и н е т а к і б у л и н е с т е р п н і, я к в н у т р і ш н ь о у к р а ї н с ь к а е м і г р а ц і й н а а т м о с ф е р а, я надто добре розумію ті розпачливі слова й стан душі свідомого українця, відомого на Україні діяча театрального мистецтва і співтворця замордованого ворогами "Березолю". То ж у концтаборі була сваволя тирана, а тут — що тут? Це страшно назвати. Страшно й за той час, коли будемо повертатись: — З Ч И М? З Ч И М БУДЕМО ВЕРТАТИСЬ?... Ви — з поламаною рукою, інші —з поламаними хребтами й випотрошеними душами, чи з призивом: УБИЙ БРАТА!?.

Можливо, що знайдеться хтось, хто заперечить, що Вам зламано праву руку й докаже, що названий Вами ім'я-рек на той час перебував на Женевській конференції чи в публічному домі, а Ви взагалі ніколи не мали правої руки, отже й зламати Вам її не могли. Це все можливе. Та суті справи це не міняє.

Від вістки про те, що трапилося з Вами, мені стало соромно так, як ще ніколи в житті. Висловлюючись словами російського поета: — "Мне стало стыдно так, как будто я попал в блевоту, изверженную спьяна!.." — я не перебільшу почуття того сорому...

Мені болить Ваша зламана рука, Високоповажаний Павле Івановичу, мені болить Ваш фізичний і Ваш душевний біль! І я в праві запевнити Вас, що мені болить не менше, ніж Вам, бо спогад про ту гармонійно дібрану українську родину там, у далекому й колись вільному Києві, ніяк не в'яжеться з епілогом нашого сучасного Ісходу — зі словами Йосипа Гірняка про нашу внутрішньоукраїнську емігрантську атмосферу. Створюється страхітливий десонанс, який несперпним скреготом позбавляє сну і спокою. Слова Й. Гірняка своєю трагічною суттю перевершилили Франкове: "Я не люблю Її з надмірної любови!"

Ми, мордовані, нівечені, сторозтерзані й двістірозп'яті —

ми все ж любимо Її надлюдською любов'ю!

— і тому нам болить!

А тому, що розділена радість, то радість подвоєна, розділене ж горе — то тільки півгоря, я ділю з Вами Ваше горе, — воно моє, як і Ваше, як і кожного првдивого українця...

Прийміть, Високошановний Павле Івановичу, мої найщиріші побажання швидкого й повного видужання.

З правдивою й великою до Вас пошаною

Ваш колишній учень —

Олекса Касян

Хведосій ЧИЧКА

Зустріч з письменником

Редакційна кімната. Збоку — двері в коридор, просто — до кабінету редактора. В кімнаті столи, шафа, на одному з столів друкарська машинка. Зразковий безпорядок: скрізь книжки, папери, газети.

Люся (входить): Ну, слава Богу, ще нікого нема. Так поспішала, так поспішала, навіть умитись не мала часу. (Сідає, виймає дзеркальце). Сьогодні такий надзвичайний день, а в мене, як на гріх, прищик на підборідді. (Пудриться. позіхає. Павза). Ромуальд Самуїлович такий вредний, каже "приходьте точно о восьмій", а сам, ма бути, як завжди проспить до одинадцятої. (Дістає книжку, читає).

(Чути тихий стук у двері. Люся читає, не звертаючи уваги. Стук повторюється).

Люся: Ну!

(Двері поволі відкриваються).

Люся: Та заходьте вже! Оглохли?

(У піввідкриті двері боком залазить підстаркувата людина з капелюхом у руках).

Невідомий (злегка заїкається): Про-пробачте, чи тут приміщення редакції?

Люся: Так. Тут. А вам чого треба?

Невідомий: Б-бачите, я хотів би б-бачити... хотів би б-бачити редактора, Самуїла Ром-му-муальдовича...

Люся: Не Самуїла Ремумуальдовича, а Ромуальда Самуїловича. Це поперше. А подруге — Ромуальд Самуїлович сьогодні нікого не приймає.

Невідомий: Я... я сподіваюся, що мене він прийме. Пе-перекажіть йому, дуже прошу, що прийшов ... що прийшов М-м...

Люся: Редактора ще немає.

Невідомий: В такому випадку, якщо дозволите, я за-зачекаю.

Люся: Він прийде нескоро.

Невідомий: Нічого, я не поспішаю.

Люся: Він вас сьогодні не прийме. Зайдіть іншим разом.

Невідомий: На превеликий жаль, я мушу його бачити сьогодні.

Люся (сердито): Як хочите. (Продовжує читати).

(Мовчанка. Невідомий стоїть серед кімнати з капелюхом в руці).

Невідомий: Чи м-можу я сісти? На цій канапі?

Люся (не підіймаючи очей від книжки): Сідайте й відчепіться.

(Знову мовчанка. Невідомий сів. Люся вимає каламарчик з ляком. Підфарбовує нігті. Позіхає. Потягається. Невідомий помічає в своїх руках капелюх. Дуже зливувався і пробує його повісити. Капелюх падає на підлогу).

Входять: Едвард Заливайло і Іван Іванович.

Заливайло: Доброго ранку, Люсінько!

Іван Іванович: Доброго ранку.

Люся: Доброго ранку! (З усмішкою, до Заливайла). Доброго ранку (недбало, до Івана Івановича).

Заливайло (обходячи Невідомого, що підіймається з підлоги, показує на двері редакторського кабінета): Ще хропе?

Люся: Вилежується.

Заливайло. (Сідає на стіл, погойдує ногою, наспівує):

Серце красу-уні
Схильно до зради...

(Іван Іванович сідає за іншим столом, розкладає папери, щось пише).

Заливайло: Ах, Люсінько, який я роман пишу. Ось побачите, втру носа самому Могутньому.

Невідомий, що знову сів і задумано витирав рукавом капелюха, при останніх словах здригнувся. Він швидко вийняв носовичка і голосно сякає носа.

Заливайло (до Люсі): А це що за тип? (До Невідомого, суворо): Ви тут чого, властиво, хочете?

Люся: Ось приперся зранку і сидить. Нахаба.

Невідомий: Проб-бачте, я... мені треба б-бачити Романуїла... Ромуальда...

Заливайло: Ромуальд Самуїлович вас сьогодні не прийме. (Повчаюче) До нас приїжджає великий письменник, Данило Могутній. І наш редактор буде його зустрічати. Вам до відому.

Невідомий: Пробачте... Не треба зустрічати М-м-могутнього...

Заливайло: Як це "не треба зустрічати Могутнього"? Що ви дурниці говорите?

(Люся сміється).

Невідомий: Я... я...

Заливайло: Ви, ви. Ви зайняли моє робоче місце і заваджаєте мені працювати. Іване Івановичу, дайте йому стілець.

Невідомий (встає): Пробачте... Це місце... м-мені здається...

Заливайло: Перехристіться, коли здається.

(Люся регоче).

(Іван Іванович ставить стілець у найдальшому кінці кімнати, за шафою. Невідомий винувато сідає).

Заливайло (сідає на канапу, закурює): Люся, хочете папіроску?

Люся (бере папіросу, дякує усмішкою): Ой, яка кріпка! Заливайло, а ви бачили колинебудь Могутнього? (Сідає на канапу).

Заливайло: Хм. А як ви думаєте? Не тільки бачив, а ми з ним дуже добре знайомі. (Невідомий у кутку підіймає голову). Це було в Парижі. Нас познайомив Ромен Ролян. Ми втрьох ходили купатись. Я з ним плавав навипередки. Він надзвичайно плаває. Надзвичайно.

Люся: А який він? Мені здається, він обов'язково чорнявий...

Заливайло: Ну, а ви пам'ятаєте портрет героя його роману "На все життя". Це ж він себе самого змалював. Широкоплечий, смаглявий, загартоване серце, залізні м'язи. Голос — як військова труба, рухи рішучі, сміливі. Відчувається енергія, завзяття, сила духа. Це вам не Іван Іванович або не той тип, що в кутку сидить. Відчувається, словом, надзвичайна, велика людина. Але — п'є. Вже нічого не зробиш, кожен справжній талант — неодмінно п'яниця. Ми якось випили з ним потрошку, а він мені й каже:

Ти, каже, Заливайло, пити не вмієш. П'єш, як гімназистка. Ось учись у мене. І пам'ятай, що слава письменника росте не стільки від написаного, скільки від випитого. Добре сказано?

Люся: Геніяльно. А що, Могутній — це його справжнє прізвище?

Заливайло: Псевдонім! Його справжнє прізвище... (нахиляється до Люсі, щось шепче).

Люся (відсахнулася, б'є його по руці): Фе, Заливайло. Як вам язик повертається таке слово вимовити...

Заливайло: Але ж це правда.

Люся (після павзи): Мені Ніна казала, що в нього жінка гарненька-гарненька...

Заливайло: Потвора. (Таємниче). А зраджує його на кожному кроці. Він познайомив нас, а на другий день я отримую листа: "Едвардові Заливайлові від Тамари Могутньої". Хоч би посоромилася ім'я своє на конверті писати. Вона цілковито безграмотна. Пише: "кохаю тибе", "цілую міліон разов".

Люся: Ну і що ж ви? (Знову сідає коло нього).

Заливайло: Ні відгуку, ні слова, ні привіту. Хіба ж це моє правило — відбивати в приятеля жінку, коли ця жінка негарна? Ні Едвард Заливайло до таких вчинків нездатний.

Невідомий (кашляє): Про-пробачте, мені причулося...

Заливайло (не звертає уваги): Дивуюся, який у великих письменників поганий естетичний смак: пишуть божественні твори, а одружуються з відьмами. Шекспір одружився з жінкою, що вдвічі була від нього старша. І оспівував у своїх сонетах її потворність. Бальзак додумався до такої нісенітниці, що жіноча краса найповніше виявляється лише тоді, як жінці минає 50 років. І сам він був кілька разів закоханий у подібних бабусях. Тургенєв ціле життя бігав за Поліною Віардо, не помічаючи, що вона "плоска, как доска, и отвратна, как жаба".

Люся: Фе, Заливайло! Як вам не соромно, таку бридоту говорите.

Заливайло: Так правда ж. А візьміть нашого Шевченка: чому він обов'язково хотів одружитися з наймичкою? Але найгірше вибрав собі подругу життя Данило Могутній. І, найголовніше, закоханий у своїй Оксані до божевілля.

(Невідомий йорзає на стільці).

Люся (поправляє). В Тамарі!

Заливайло: Якій Тамарі?

Люся: Ви тількищо сказали, що жінку його звуть Тамара, а тепер кажете — Оксана...

Заливайло (солідно): Я не міг сказати "Тамара". Жінку Могутнього звуть Оксана Сільвестровна Могутня, з дому Дзябкало. Я ж її знаю від дитинства. Ми з нею в піжмурки грали...

Двері швидко відчиняються, заходить Ромуальд Самуїлович. Люся біжить до машинки і починає щось друкувати. Іван Івінович схиляється над паперами. Невідомий підіймається. Заливайло лишається недбало сидіти на канапі. Рухи Ромуальда Самуїловича — швидкі. Говорить поспішно й різко.

Ромуальд Самуїлович: Добридень. Як ся маєте, Заливайло? Скінчили нарис?

Заливайло: Добридень, Рома. Нарис буде в понеділок, як ми умовилися.

Ромуальд Самуїлович: Ви обіцяли не на понеділок, а на п'ятницю, а сьогодні субота. Ви ніколи не дотримуєтесь своїх обіцянок. (До Люсі): Передрукували статтю?

Люся: Ще ні. Зараз кінчаю.

Ромуальд Самуїлович: Коли ви навчитесь працювати? (Підіймає з-під столу газету). В кімнаті не прибрано, книжки розкидані, діла не зробили. Хоч би ви, Іване Івановичу, навели порядок! Сьогодні великий день, а ви чорт зна чим займаєтесь.

Іван Іванович ніяковіє.

Люся: Я б уже зробила, так ось прийшов якийсь... Лізе зі своїми розмовами...

Ромуальд Самуїлович повертається в бік Невідомого.

Невідомий: Проб-бачте, ви, здається, редактор?

Ромуальд Самуїлович: Не тільки здається, а я й справді редактор. Що ви хотіли?

Невідомий: Мені дуже хотілося... хотілося поговорити з вами в одній однаково цікавій для мене і для вас справі...

Ромуальд Самуїлович: Сьогодні я не маю часу. Зайдіть у понеділок.

Невідомий: Я, в-властиво, прий... приїхав...

Ромуальд Самуїлович: Це мене не цікавить, чи ви приїхали, чи від'їхали. Зайдіть у понеділок.

Невідомий: Але ж... але ж я...

Ромуальд Самуїлович (не слухає, дивиться на годинник): Могутній приїде об одинадцятій. Вже час іти на вокзал. Вставайте, Заливайло! Іване Івановичу, замикайте ваші папери. Невже ви не можете купити собі краватку?

Іван Іванович: Мені вони (показує на Заливайла) обіцяли принести стареньку, та забувають.

Ромуальд Самуїлович (не слухає): Ви, Люсю, лишаєтесь тут. Та наведіть в решті решт порядок. Щоб газет під столом не було!

Люся: Все я. І приходь раніш від усіх — я, і друкуй — я, і прибирай — я. Ромуальде Самуїловичу, я також хочу йти зустрічати Могутнього! Нехай Іван Іванович прибере в кімнаті. (До Івана Івановича): Іване Івановичу, скажіть, що ви лишаєтесь!..

Іван Іванович: Мені все 'дно. Я можу й лишитись.

Люся: Серденько, золотко, лишіться. (Дивиться в дзеркальце, сама до себе). Сьогодні великий день, а в мене прищик на підборідді....

Ромуальд Самуїлович, Заливайло, Люся йдуть до дверей **Невідомий** торкає Ромуальда Самуїловича за рукав.

Невідомий: Одну х-хвилинку... Ви ж не знаєте, що я... що я...

Ромуальд Самуїлович (гнівно): Я ж вам сказав: прийдіть у по-не-ді-лок!

(Різко обертається. Ромуальд Самуїлович, Заливайло і Люся виходять).

Невідомий (до Івана Івановича): Я прошу вибачити... Якщо я правильно зрозумів, вони пішли... пішли на вокзал зустрічати письменника Данила Могутнього?

Іван Іванович: Так. На вокзал. Зустірачти Могутнього.

Невідомий: Б-бачите, зустрічати мене не треба. Я вже тут. Данило Могутній — це я.

Іван Іванович (дивиться здивовано, хватає стіль-

ця, підносить Могутньому): Сідайте! Зачекайте, вони скоро повернуться.

Могутній: Ні вже, я піду. Е-бачите, я мав їхати потягом, а замість того приїхав літаком, так, що прибув до вас на три години раніш. (Замислився). Найбільше, мабуть, винна моя хворобливa нерішучість, моя пересадна соромливість. Н-ну чого я дозволив посадити себе за шафу і півгодини слухав балаканину... балаканину цього йолопа, що зробив мене п'яницею і примусив жінку мене зраджувати? Та в мене й жінки такої не було ніколи... (До Івана Івановича): Так ось що: передайте вашому е-е... Самуаль-ду Романуїловичу, що Данило Могутній в його журналі співпрацювати не буде. Д-до побачення! (Виходить).

Завіса.

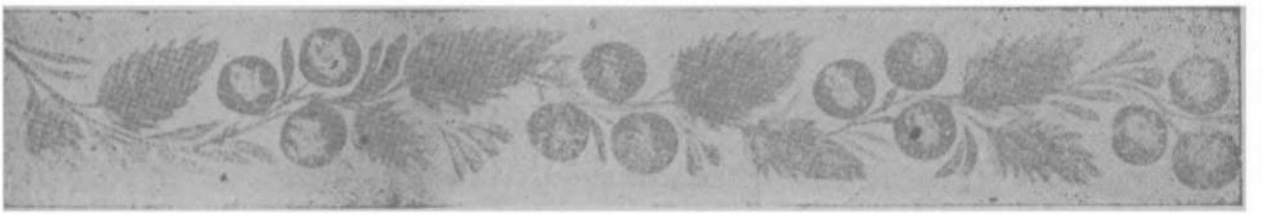

Левко **РОМЕН**

ДУБ - НЕЛИН

"Чудовий, тату, час весни!
Дзвенять пташки... це нетутешні.
Це — знаю! — з вирію вони...
Диви! — вже цвіт паде з черешні...

А чом цей дуб?.. Чи він усох?..
На ньому — бач! — листки торішні...
На стовбурі ж он — сивий мох...
А вколо всі — зелені, пишні..."

— Ні, він не всох, синочку, ні...
Але пізніше — буде зелен.
Не дуже вірить він весні.
Це як дуб глухий, ще й зветься — нелин.

Не так як інші — восени
Він жовтого не ронить листя:
Своїм брунькам аж до весни
Якесь таки дає захистя.

Тому, що хвижі зимові
Студили й шарпали так хижо,
Він довго і весні новій
Такий глухий — навдивовижу.

А розвине шатро своє —
Що є пишніше нелин-дуба?!.
Його хібащо грім уб'є,
Або — сокира лісоруба...

МОДЕРНЕ МИСТЕЦТВО

"Народ побачив нове мистецтво й питає:
— Що це є?

Ми відповідаємо: Модерне мистецтво є велетенська річ. Це є величезний огляд жаб і тарганів.

Воно — велетенська маріонетка, створена для розваги нащадків.

Критика підхопила його, як свій прапор, а держава його апробувала. Воно є напівдержавна клоунада, патентована нікчемність, легалізований цинізм.

Воно — дурманна ілюзія, неймовірна сміховина, любов інтелігентів, сплін багачів. Воно — тлінь. Ти, народе, можеш його визначити ,як прокази.

Воно— невроз і виснаження, воно — заразливе божевілля. Воно — бездарність, легковажність, мода, боягузство, дурисвітство, безчестя.

Воно — безумство і розпуста. Воно — моральний занепад і заколот; воно є дитина страху, виплід війни..."

Це зміст летючки, що її видав Союз італійських мистців у Турині, з проханням передруку в пресі. За міспевим німецьким щоденником — "Фрайє Прессе" подав — **Ол. Касян.**

Леонід ГОЛОЦВАН

ROMANCE SANS PAROLES

Du rouge au vert tout le jaune meurt
Quand chautent les aras dans les forëts natales.
Guillaume Apollinaire

В огнях рожевої весни
Блищать зірки забутих мрій.
Червоні плями далини
Зариті в зоряний спокій.

Пустої чорної весни
Зелений шаль обвив простір.
У незакінченому сні
Шука мистець безсмертний твір.

Принцеса більше не прийде,
Палати всі давно пусті.
Вмирає ніч, ніхто не жде
Забутих квітів в темноті.

* * *

A la trés-belle, á la trés-bonne, á la trés-chére
Charles Baudelaire

Я люблю вас, тільки мрії,
Тільки сни.
Все лиш тіні без надії,
Без весни.

Я люблю й любити буду
Вас одну.
Це лиш сон. Ніхто не збудить
З цього сну.

Відлітає все, як птиця,
Й щастя теж.
Та мені весна лиш сниться —
Вся без меж.

Я люблю вас, тільки мрії,
Тільки сни.
Все лиш тіні без надії
Без весни.

Богдан МАЗЕПА

ТИХШЕ ВИЙТЕ, ВІТРИ!

Тихше вийте, вітри із Аляски!
Шуміть тихше із бором століть!
У цей вечір я слухав би казки
Про родимо-небесну блакить.

За морями, де край сонцеясний —
Десь волошками пахнуть жита.
Десь дітвора збирає каштани,
Чути звуки пташиних літавр.

Може рідний хтось в зоряні ночі
Мене жде біля шибки вікна.
Чи діждеться? З печаллю пророчить:
"Він прилине, мов юна весна"...

Мружу в сонній утомі повіки.
Никнуть мрії. Хвилина... ще мить.
Не втихають вітри із Аляски.
Стогнуть бори прадавніх століть.

ПІВНІЧНА ДАЛЬ

Погасла десь печаль напівзабута.
Пройшли у тінь проклять руїни дні.
І знов в душі цвіте бузок і рута,
І знов у жилах кров пливе сильніш.

Озера сині, скриті між узгір'ям!
Ліси дрімучі, прерії, сади!
Мрійливі ви під килимом сузір'я,
Таємні ви, неначе казка див.

Коли по скелі, підійнявшись вгору,
Гляджу у далеч тиху, неозору —
У вас находжу для душі святиню...

В мозольній праці, поки не засну —
Співай-же, музо, про мою вітчизну!
Віщуй народам радісну весну!

Леонід БЕЗКРОВНИЙ

РАНОК

Ніч похапцем зриває з неба зорі,
Лише одну забула, і вона —
Красуня неба, ніжно чарівна
Ще мерехтить в безмежному просторі.
Втікає ніч ген-ген туди, за море,
Бо невблаганний їй прийшов загин.
А ранок устає, такий прозорий,
Як марево... Горять далекі гори
І сонце-велетень підноситься з долин.

Юрій БОГАЦЬКИЙ

Відтворення вимерлого тура

Тур, або буй-тур (Bos primigenius) належить до тих вимерлих тварин, яких наші предки дуже добре знали ще за княжих часів, бо він був попросту ловецьким звіром, як це видно зі слів Володимира Мономаха, Київського князя (1113-1125). в заповіті та поученнях своїм дітям: "два тури брали мене на роги разом з конем". Цей звір був символом незалежности і дикости; лови на тура були небезпечні, а уполювання його було гордістю і стремлінням кожного справжнього мисливця.

"Слово про похід Ігоря" називає князя Всеволода, що був князем Трубчевським і Курським (1160-1196), за його хоробрість, "Буй-Туром", "Яр-Туром": "Трублять труби в Новгороді, мають прапори в Путивлі! Ігор дожидає милого брата Всеволода... І сказав Буй-Тур Всеволод: "Ти мені один брат, один світ світлий, Ігорю, обидва ми Святославичі."

"Яр-Туре Всеволоде! Ти стоїш у бою; прискаєш на військо невірних стрілами, гремиш об шоломи мечами булатними. Куди тільки Тур поскочив, своїм золотим шоломом посвічуючи, там лежать голови половецькі, й шоломи оварські, поскіпані від тебе Яр-Туре Всеволоде! Не зважав він, дорогі браття, на рани, забув за почести, життя і місто Чернігів, батьківський золотий престіл і свою милу жінку, красну Глібівну".

Дослідження доісторії тура було довший час затримане тим, що крім нього були ще в льодовцевій або крижаній добі інші дикі тварини з подібною будовою тіла: зубри, бізони, буйволи.

Тур був, напевно, сильніший від зубрів, він мав багато сильніше розвинені роги. Що тур був дуже подібним до згаданих вище тварин, знаємо з малюнків людини в печерах з часів льодовця. Він був спереду сильно і рівномірно збудований. Роги в тура спрямовані від черепа спочатку вбік і дещо вгору, відтак викривлюються наперед і назовні та при вершку знову звертають дещо догори.

Наша домашня худоба походить, найбільш правдоподібно, від тура. Від азійського тура пішла так звана короткорога худоба, а від дикого европейського — пішла друга порода великої рогатої худоби — так зв. — первісна порода. Найбільш схожа на первісну худобу, а, значить, і на тура, наша українська сіра довгорога худоба.

Історія тура тільки частинно відбувалася на українськім і західньо-европейськім ґрунті. Його первісна батьківщина лежить, правдоподібно, в Індії, або у південній Азії. Були ще інші відміни турів, які жили у північній Африці.

Викопні знахідки тура походять переважно з Німеччини з теплого міжльодовцевого періоду Міндель-Ріс (350-320 тисяч років перед Христом).

Тур тих часів мав розширення рогів на 1,28 метра. В Індії занотовано з того часу ще більше розширення рогів, навіть до 2 метрів. Зауважено також, що ступінь розвинення рогів залежить від стану здоров'я їх носія. Часи і області, коли витворювались особливо показні роги, давали турові особливо сприяючі життьові умови.

Тур не був звіром, що переносить холод. Тур не був звіром степу ,ні чистої лісової форми. Він найбільше любив луговий краєвид, пестра мішанина води, лугів, заростів і лісу найбільш йому відповідала. Він не творив більших стад, жив у малих стадах. Дуже охочим до мандрівок він також не був. Тур є звіром переважно сталим у відповідних областях, які давали можливі життєві умови у зимі. Великі ссавці, як тур, є досить відпорні на холод, коли мають достатньо поживи. Тур любив воду, але болотним він не був, хоч власне, майже усі польодовцеві знахідки тура зроблено в торфовищах. Треба мати на увазі, що торфовища значно сприятливіші, як лісові суходоли, для законсервування решток звірят і рослин. Могло статися з кожним туром, що при утечі загруз в багні (торфовищі) і зберігся для нас, бо зі звичайного оточення тільки в рідких випадках могли зостатись викопні рештки.

Чому тур вимер? Можна навести дві причини: Середньоморські області й Україна були давно колись по льодовцеві, більш як 10.000 років, багатші на дощі. А ті, що стали сухішими, були менш сприятливі для нього, і тут він почав зникати. Також, коли азійські області, в яких він жив, стали переходити на степи, і клімат ставав континентальним, сухішим, то життєві умови для нього зостались тільки на заході і середній Европі.

Але тут він зустрівся з пануванням людини. Тур зробився переважно мисливським звіром. Крім того, область його поселення обмежувалась усе зростаючою культурою. Кінець його був неминучий. Останній тур прийшов у 1627 р. до мазурів, себто в область, багату на озера і тоді ще рідко заселену, яка давала йому добрі обшари до хову. Одночасно треба приписати також людині вину його зникнення.

Тим більше треба привітати старання виплекати тура з його потомків — домашньої худоби. Відтворенням гарного роду турів зайнялись професори в мюнхенському зоологічному парку.

Кожний приятель природи жалує, що людина винищила багато видів звірят, або що вони вимерли, бо використання простору людиною відібрало їм можливість існування. На перший погляд здається неможливим, щоб вимерлі види звірів можна було наново викликати до життя, однак це неможливе в деяких випадках стає можливим.

З найдавніших часів, люди навчились виводити потрібні їм породи домашніх тварин і культурних рослин. Завдяки діяльности людей виникли численні породи домашніх тварин і різноманітні ґатунки культурних рослин. Колись люди робили це випадково. Але коли наука усвідомила собі істоту тих процесів, то виведення певних порід стало легшим і швидшим. Для цього вживає людина головним чином два способи: добір і схрещування. Зі стада домашніх (свійських) тварин вибирають пару таких, в яких є найбільш вираз.

но виявлені ознаки чимнебудь корисні з господарського погляду. Наприклад, бажаючи вивести добрих коней-бігунів, у табуні непородистих коней вибирають пару таких тварин, в яких з усього табуна є найлегший і найсухорлявіший тулуб, найтонші й найвищі ноги і т. д. Таку пару схрещують (парують). У нащадків такої пари, якщо ці ознаки будуть спадковими, народжуватимуться лошата, що здебільшого матимуть батьківські якості. Якщо це станеться, виведених коней з бажаними якостями в свою чергу схрещують між собою. З їхніх нащадків знову добирають і схрешують тих, в яких потрібні ознаки виявлені в найбільшій мірі і т. д. Таким способом, протягом років утворюються нові породи коней або інших свійських тварин з найрізноманітнішими господарськими або спортовими якостями.

Так, наприклад, від одного виду дикого сизого голуба виведено протягом ряду віків до 150 різних порід свійських голубів. Найголовніші породи великої рогатої худоби виводили по трьох основних напрямках: породи молочні (голяндські), м'ясні (найбільш відома шартгорни) і робочі. З робочих дуже широко поширена у нас на Україні сіра українська худоба. Це показні тварини, з великою головою і довгими рогами, дуже сильні й витривалі.

Вигляд первісного тура

Як вже вище згадувалось, наша рогата худоба походить від європейського тура, отже, вона несе, як то кажуть, у своїй крові ознаки своїх предків — турів. Наука про спадковість у наше століття так грунтовно розвинулась у глиб і в шир, що не тільки назбирала численну силу доказів на свою користь, але осягла велечизні успіхи в царині сільського господарства. Виявлення корисних спадкових ознак у свійських тварин і культурних рослин та передавання їх через схрещування й добір наступним поколінням лягли в основу поліпшення порід тварин і гатунків рослин. Немає тепер такої держави на світі, яка б не витрачала значних коштів на різного роду заклади, які з великим успіхом і прибутками користуються вислідами спадковости.

Отже, на тій підставі, що рогата худоба несе в собі ознаки своїх предків-турів, просто цікаво було викликати ознаки тура. По різних описах і малюнках було докладно відомо його зовнішній вигляд і його натуру. З викопаних кісток стала відома його докладна величина. Дорослий бик був чорний, на хребті мав біло-жовту смугу, а корова червоно-брунатна з темнішою шиєю.

Корови складали маленькі стада під проводом ведучої корови, — разом з телятами і молодими теличками, за якими тяглися бички, молодші від року. Старі бики жили, як дикі, або в товаристві одного-двох старших товаришів, самі і вступали до стада тільки під час парування, яке бувало у них у серпні й вересні.

Вчені брати Гекки схрещували в мюнхенському зоопарку різні раси худоби: вегерську степову, шкотську високогірську, алжирську, англійську, корсиканську, а в берлінським — еспанських і французьких биків для борення та інші середземноморські раси і парували їх одних з одними.

Хоч дотеперішні наслідки ще не зовсім тотожні, а оздобні роги і голова є дещо менші, але

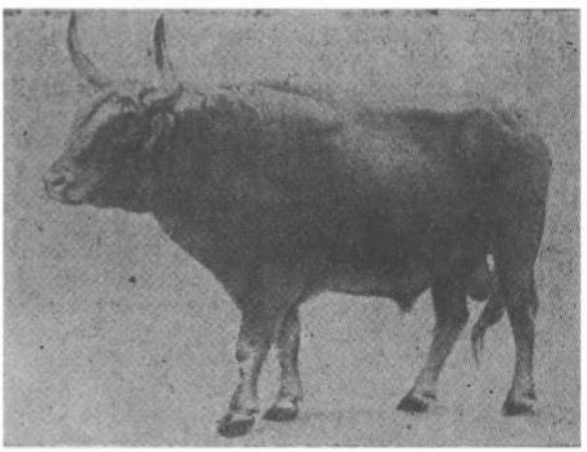

Тур відтворений

окраса й форма виведеної - відтвореної породи згоджується з оригінальним туром. Та й і натура відтвореного тура цілком подібна до його далеких предків. Треба мати на увазі, що досвіди відтворення почалися ледве 15 років тому, а це час занадто малий та все ж таки висліди дали знову гарний рід турів. І хто відвідував ці зоопарки і бачив власними очима, як виглядає тур, то це ліпше й переконливіше впливало, ніж сотня книжок і малюнків.

Кожний читач сам може порівняти їх вигляд по поданих образках — тура оригінального і тура відновленого годівлею.

У відповідь В. Чапленкові

У ч. 46-47 журналу "Пороги", в статті "Мовна анархія", Олексій Сацюк мав відвагу сказати правду в очі. Треба завжди пам'ятати, що існування окремого народу зумовлене передусім існуванням окремої мови, і ця мова мусить його об'єднувати. Дурна балачка, що, мовляв, коли матимемо самостійність, хтось нам "накаже", як маємо писати, а до того часу мусимо користуватись єдиним правописним "правилом": "пишіть, як я пишу".

Думаю, що наша майбутня незалежність була б дуже сумнівна, як би ми не могли здобутися на єдиний правопис. Але, на щастя, відокремлюється лише, правда, досить численна група еміграції. Візьмімо справу реально, практично.

На Наддніпрянщині вже друге покоління вчиться за радянським правописом, 10 років він панує на західних землях України, і покоління, молодше 21 року, іншого правопису не знає, старе — добре призабуло вже його.

Скінчиться панування комунізму, і треба буде ці покоління перевиховувати. Вони самі, зрештою, жадібно будуть хапати все з-поза "залізної заслони". А що ми їм дамо? Книжки й газети, написані кожна іншим, усі фантастичним антинауковим правописом, з неприхованою тенденцією наблизитись до латинського католицизму, який у поглядах великої більшості українців утотожнюється із зненавидженою від віків полонізацією. Вистачить читачеві натрапити на "Теодозия", "Ізидора", "Теодора", щоб зрозуміти, звідкіля це і куди веде, і книжка піде в кут, а на її місце прийде російська (також емігрантська). Що так буде, можна переконатися на старій православній еміграції в обох Америках. Але тут це значення великого не має, бо швидкопоступаюча асиміляція все зрівняє, натомість на рідних землях такий стан може спричинити величезну шкоду, до впливу на державний устрій включно.

Щоб цього уникнути, слід тільки з правописних загальноукраїнських словників викинути російські слова і заступити їх своїми (на основі словника Грінченка). Це саме треба також зробити й на еміграції, бо русизмів повно і в "західно"-українській пресі. Візьмімо, напр., (висловлюючись її власною мовою) ньюйоркську "прекрасну", "інтересну" "Свободу".

Правопис 1929 року — це вислід компромісу між двома групами українців, які чомусь мусіли договорюватись, як вороги. Він відразу був зовсім непридатний для вжитку, бо, напр., "компромісове" правило, що "г" вживається в чужих словах, уже присвоєних мовою, а "г" — у словах, що відчуваються як чужі, вимагало точного вияснення, які слова належить уважати присвоєними, а які ні. Цього не було зроблено, і кожний вияснює його по-своєму, як йому подобається. Візьмімо слово "легіон" (пишу за 8-им виданням Голоскевича). Воно зустрічається в Остромировій Євангелії, отже, був час на його присвоєння, а тимчасом чомусь треба писати "г". А як написати в цифровім значенні — 100.000 (тисяща, тма, легіон, леодр, колода, ворон) — чи теж з "г", хоч це староукраїнське слово? Запозичені також слова: виноград (готське "веінагардас"), хоругва (готське "грунга"). Чому "Галичина", коли це слово походить від "Галлітіа"? (Але "Аргентина"). Так само наше "берег" — кельтське "берг". Або слово "грунт-грунт". В українській мові маємо багато слів, утворених від цього кореня (грунтвага, загрунтувати, підгрунтя, грунтознавець і інші), слово, здається, вже присвоєне, а тимчасом треба писати "г". Те саме маємо з правописом "фіти-тети", "л-ль", "с" між двома голосними в латинських словах. Угадати, як треба писати, неможливо. Щоб написати граматично сторінку, треба покласти перед собою **останнє** видання словника Голоскевича (бо попередні вже не граматичні!) і провіряти майже кожне слово, що під час праці не можливе. Дехто, для виправдання конечності заглядання в словник, покликується на англійську мову — вони, мовляв, мусять постійно заглядати в словник. Але, коли в англійців це виправдано довгою історією мови й правопису, і кожний мовознавець без труду дійде, звідкіля це слово взяте і як його треба написати, у нас можна зорієнтуватись, звідкіля слово взяте, зате як його написати сьогодні, треба подивитись, як пише п. Шерех чи п. Рудницький, і застосувати правило "як я пишу". В англійському правописі зберігається стара традиція, у нас якраз грубе заперечення традиції. Наприклад, Іпатський список (походить з Волині) плутає "фіту" з "фі", з чого видно, що "фіту" вимовляли як "ф", як-от: "Скуфь", а в нас "Скитія". Так само, замість традиційного "Федір", дозволено "Теодор", хоч навіть у Галичині говорять: "Дурний Федь", "крутиться, як Федь", "гони, Федю, поза хрест", "масти Федя медом, а Федь буде Федьом", "Федоришин", "Федак" і т. д.

Антинауковий правопис, напр., слова "Авгсбург", в якому маємо підряд чотири приголосні різної артикуляції, річ неможлива в жодній мові. (Мусить наступити асиміляція!).

Чапленко закидає О. Сацюкові "непоінформованість", але, здається, не знає, що одне — ухвали Правописної Конференції, які не були взяті до уваги Скрипником, а друге — правопис 1929 року.

Протести проти нього могли бути з наказу, крім того, вчителям трудно було не протестувати проти правопису, якого вони самі опанувати не могли, а користуватись словником у класі — річ неможлива.

Комічно виглядає заява Чапленка, що для ліквідації мовного хаосу не треба знати ні грецької, ні латинської мов — вистачить словник "Голоскевича" (від властивого словника Голоскевича у 8-му виданні вже мало що лишилося). Чапленко, видно, не здає собі справи з того, як багато в українській мові грецьких та латинських слів. Ось наводимо для прикладу: огірки, муха, корабель, кузня, рінь, левада, телеграф, телефон, хрест, вівтар і т.д. і т. д. Словник Голоскевича вже тут не поможе.

Ю. Синівський

P A R O D I A R I U M

Хведосій ЧИЧКА

ОДОНТОЛОГІЧНА ПОЕЗІЯ

М. Я.

Під макабричний блиск апаратури
У Вас подвійні я пізнав тортури:
Поперше, біль просвердлених зубів
(Я був від нього майже задубів),
Подруге — безсловесним ідіотом
Сидіти цілий час з відкритим ротом
І слухать Ваших слів глумливу їдь
З порадами, як треба в світі жить.

Та тьмяність вересневої блакиті
Ховали очі, смутком оповиті,
І женственим був дотик Ваших рук,
І мови Вашої глибокий звук
Зворушував якісь таємні струни,
Нагадував про рідне щось і юне.
А я багато виніс гіркоти,
Стомився від аскези й самоти —
І ось тепер ладен за стрічу з Вами
Пожертвувать останніми зубами!

ПЕРОМ ПО КЛАВІЯТУРІ

Від наших читачів і прихильників ми часто чуємо побажання, що Пародіарій приділяє свою увагу виключно літературі, лишаючи в тіні інші роди й види мистецтва. Щоб заповнити частково цю прогалину, передруковуємо з нашої преси дві рецензії на концерт піяніста О. Бекеші. — **Ред.**

ВРАЖЕННЯ З КОНЦЕРТУ

Мали ми нагоду почути співачку Леді Геді і піяніста Остапа Бекешу в спільному концерті.

В першій частині концерту Леді Геді, дуже добре диспонована, виконала ліричні мініятюри Степового. Це була одна чарівна китиця пахучих квіток. Леді Геді, з своїм екзотичним колоритом, дала їм просто фасцинуючу інтерпретацію.

Надзвичайна ніжність та глибоке відчуття характеризували також виконання інших речей.

Найсильніше враження залишила в нас чисто-українська дикція співачки.

Цілковитою протилежністю до першої, висомистецької, частини концерту була друга: виступ піяніста Остапа Бекеші.

Як відомо, Бекеша вміє грати тільки Ліста (були навіть чутки, що він за виконання творів Ліста дістав якусь премію на якомусь конкурсі), але тепер він непродумано взявся грати Бетговена, якого чомусь уявив романтиком, хоч кожному, хто ходив до музичної консисторії, відомо, що немає двох Бетговенів, а є лише один: класик. Але, як виявилося, Бекеша не зрозумів ідей великого композитора, і справжнього Бетговена в його виконанні нам дуже бракувало.

Лишається тільки дивуватися, чому ті, хто влаштовував концерт, допустили такий сімбіоз, що поруч неперевершеної співачки Леді Геді виступав незрілий піяніст Остап Бекеша.

Дехто запевняє, нібито Бекеша вчився у Відні грати на піяно в самого чоловіка Леді Геді — маестра й композитора — але це очевидне перебільшення.

ВЕЛИЧАВИЙ КОНЦЕРТ

По всім куткам велетенської салі з колюмнами вже сиділа добірна публіка. Тут була вся українська інтелігенція: інжінери, магістри, письменники. Було навіть кілька матерей з малими дітьми.

Крім українців, аргентінців, німців та інших людей, на салі було також кілька москалів.

Підводиться куртина. За піянофорте сідає маестро О. Бекеша і починає грати музичні соля.

Коли він заперестав грати, ми відчули, що цей концерт не з тих, з яких виходиш, затріснувши за собою двері...

Після концерту ми чекали його під колюмною. Ми були горді на нього. Коли він вийшов, ми всі, особливо молоденькі дівчата з усіх боків його оплескували.

І я, хоч раніше лаяв його в пресі "зрадником" і "московським запродан'ем", тепер підійшов до нього, щоб найширше його подякувати і попрашати його.

— Да, — сказав я дружині, йдучи додому, — це справжній мистець.

Хв. ЧИЧКА

ТІГРЕ

Над ясними каналами
Переплутана зелень звиса.
... І донині — аж сором! — не знали ми,
Що існує така краса.

Між забутими вілами
Так привільно пливеться човнам.
І гортензії зграйками білими
Вибігають назустріч нам.

І про усміх єдиної
Знову мариш під чаром краси.
Ніби ти ще лишився людиною
А не зовсім зійшов на пси.

ЩОДЕННИК РЕДАКТОРА ЦУЦИКОВСЬКОГО

2. 2. 54. Написав статтю, де блискуче довів, що Козаччина не була ганьбою для України, бо ж українців поміж козаками не було. Козаки являли різноманітну збіранину з волохів, татар, турків, скотів, вальтер-скотів та інших православних дикунів.

3. 3. 54. Довідався, що п. Докія Гуменна (нез'єдинена) напосілася створити літературне об'єднання "Слово". Щоб провід культурного життя на еміграції не потрапив у чужі руки, я, на доручення нашого проводу, мушу покликати до життя інше літературне об'єднання, що стоятиме на загально-українських позиціях і називатиметься "Об'єднання Геніяльних Письменників України" (скорочено: ОГПУ).

15. 6. 54. Який фатальний день! Моя спроба наслідувати мистецтво геніяльного лікаря, що так успішно лікував моїх друзів Гордо й Фляко, закінчилася подвійною невдачою. Поперше, мене затримала поліція, а подруге в місцевій пресі, у відділі кримінальної хроніки, з'явилася замітка:

"Ель персональ де ля полісія апресо а ун сухето, ке се дедікаба а практір ель арте де екстраер дінерос до льос болсільлос ахенос. Діхо лламарсе Цуциковскі. Сегун льос документос — поляко. Інтересанте ес, ке ель індівідуо но негаба су професіон де больсіллеро, перо ресістія а тодас фуерсас асептар насіоналідад поляка; ексіхія сер украняно..."

Добре, що хоч з тексту поліційної замітки видко мій високий патріотизм.

7. 7. 54. Пан Обезпикобиленко казав мені, що Аглаю, героїню роману "Вальдшнепи", Хвильовий змалював сам із себе. Андрюшу в "Я" він, як відомо, теж малював із себе. **Отже, Хвильовий був гермафродит.**

Негайно мушу повідомити про це археологічне відкриття Оленку Звичайну та проф. Ващенка.

18. 7. 54. Був на рефераті п. Безхребетного про принциповість модерної моралі в нашому еміграційному суспільстві. Пан Безхребетний висловив ряд золотих думок, що стають кредом все більшої частини підсовєтських українців. Напр.:

1. Не цінуй того, що є абстрактне. Релігію, переконання, національне Я, сумління, — все це можна продавати за будьяку ціну, або проміню-вати на інші, корисніші, так би мовити, — на-мацальні речі, як : чарка, смачний обід, інтелігентна краватка, нові черевики...

2. Щоб утвердити свою "захінність" в ментальності Західнього світу, мусиш лаяти Схід так, як більшовики Захід!

3. Якщо чесною працею не вдається тобі зробити в Америці "Америки", то застосуй методу марки "Sapiega-Kosciecki" Успіхи запевнені...

4. Якщо ти удостоївся бути прийнятим за редактора, ти не маєш права викидати з статті лайки на тебе і осмішування твого роду, навпаки, — ти мусиш виправити мову, щоб зробити це більш доступним для сприймання якнайширших читацьких кругів.

5. Якщо хтось образить чи вилає останніми словами твою матір, то ти скажи невинно, що не пам'ятаєш своєї матері і навіть сумніваєшся, чи вона в тебе була...

19. 7. 54. Безличність! Політична сліпота! Національні імпотенти лають в пресі національного героя Юзька Хрунишина. Обурюються за викручення руки й побиття якогось (зовсім старого вже) Зайцева.

Я написав, на прохання Хрунишина від його імени, спростування, де довів переконливими фактами його невинність. Ось текст спростування:

"Тому, що післані Кириченком агенти, в кількости 20 осіб (див. "Слово до вільних духом"), обвинувачують мене в різних злочинах, категорично стверджую, що:

1) Сеника-Грибівського і Сціборського не міг я одночасно застрілити, бо мав я лише одного набоя в пістолі (Юлько свідок!). А втім, Сціборський, відомо ж усім, вів амори з жидівкою...

2) Брехнею також є, що я спрятав Домонтовича (Петров — москаль!). Адже ж він сам втопився... втікаючи.

3) Не міг я також ламати Багряному ребер тих, які йому, ще переді мною, більшовики повиймали.

4) Щодо Зайцева (зверніть увагу на московське прізвище!) — то це ж безперечний абсурд: я тоді був у Каськи, і вона може посвідчити про це присягою. Так що, поперше, ніякого Зайцева я ніколи не бив і руки йому не ламав, подруге, після побиття рука лишилася ціла, а потретє — вона й була в нього зламана.

С. СЕМБАЙ

36-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОШТОВОЇ МАРКИ

Цього року минає 36 років від появи перших поштових марок України. Їх поява тісно пов'язана з відродженням Української Держави 1918-20 рр. В 60 роках минулого століття появилися на території України перші передвісники їх — поштові марки земських самоуправ, що їх видала російська окупаційна влада.

Народженням Української Народньої Республіки датується народження української поштової марки. Згідно з постановою Української Центральної Ради на початку 1918 року було запроектовано першу серію державних поштових марок т. зв. "шагівок". В поштовому вжитку появилися вони лише в половині липня 1918 р., за гетьманської влади. Серія складалася з 5 копюр. Рисунки на декотрі з них виготовив графік Нарбут. До появи серії українських державних поштових марок на Україні курсували російські (царські) поштові марки.

Тираж нових українських поштових марок був малий і скоро вичерпувався. Тому Міністерство Пошт і Телеграфів у Києві видало розпорядження окремим обіжником від серпня 1918 р., щоб всі запаси російських поштових марок "українізувати" державним знаком України — тризубом. Це розпорядження було зумовлене також і тим, щоб запобігти масовому нелегальному поширенню російських марок, що посувалося з російської території на Україну, бо такий безконтрольний наплив російських поштових марок міг дошкульно вплинути на стан державних фінансів.

"Українізація" (наддрук тризуба) російських марок проходила в шістьох Поштових Округах (Київ, Харків, Полтава, Катеринослав, Одеса і Поділля) і тривала від кінця серпня до половини жовтня 1918 року.

Відсутність будь-яких вказівок в розпорядженні виданому Міністерством Пошт і Телеграфів щодо зразка тризуба і технічного виконання наддруків примусили окремі поштові відділи проводити доручену роботу власними способами і за власними проєктами. Тому так багато різних відмінних зразків тризуба в наддруках на російських поштових марках, особливо Подільського Поштового Округа.

Цей спонтанний і масовий вияв українізування усіх залишків після зненавидженого російського режиму випливав з пробудженої української національної стихії до самостійного державного життя.

Одинока поштова марка з написом "Українська Держава", — за 20 гривень, — була запроектована в листопаді 1918 року, за гетьмана Скоропадського, і видана урядом Директорії на початку 1919 року, і була вона продовженням українського філятелістичного життя в рамках Української Держави.

Бурхливе і коротке життя української самостійної держави не дозволило українській філятелії розвинутись у всій повноті. Але і те, що залишилося на сьогодні є незаперечним доказом існування Української Самостійної Соборної Держави. Поштова марка УНР становить собою офіційний державний документ!

Доцінюючи важливість тяглости української державної традиції — УНРада продовжує видання поштових марок на еміграції і цим підсилює патріотичні почування серед українського громадянства та пригадує державні акти пов'язані з відновленням Української Держави. У важких і невідрадних умовах еміграції, коли інші засоби української пропаганди були неможливі до здійснювання, поштова марка УНР, в своєму скромному і не вибагливому графічно-технічному виконанню, голосила й голосить нашу незламну волю і незаперечні стремління наші до вільного і самостійного національного життя!

Єдиноправним переємником українських державних традицій з 1918-20 років стала УНРада і її ВОрган, що в реорганізованому складі діє на еміграції, як Український Державний Центр, від 1948 року. Крім широкої і всебічної діяльности УНРади помітне також видання українських поштових марок. Приглядаючись тематиці і зовнішньому графічному оформленні марок завважимо їх нерозривну традиційну пов'язаність з державним питання м України 1918-20 років. Це має особливо важливе пропагандивне значення для чужинців, що цікавляться українськими проблемами та студіюють всі позитивні й негативні прояви. Нашим завданням на еміграції є: подбати, щоб наші приятелі-чужинці були всебічно поінформовані і детально обізнані у всіх складних питаннях української державної проблеми! В цьому напрямку чимало вже зроблено і далі робиться чинниками УНРади, але ще більше потріб но зусиль і наполегливости в цьому ділі. Не останню ролю в пропагуванні української національної справи відограла й відограє українська поштова марка, тому свідоме українське суспільство на еміграції повинно вважати своїм національним обов'язком підтримувати морально і матеріяльно всі пропагандивні почини УНРади і поширювати серед своїх і чужих українські поштові марки УНРади!

Купуючи поштові марки УНРади та наліплюючи їх на конвертах при листуванні — ми робимо подвійне добро: допомагаємо матеріяльно Українському Державному Центрові на еміграції — УНРаді — і пропагуємо серед чужинців наші національні стремлання до самостійного і соборного державного життя.

Колекціонуванням українських поштових марок, крім філятелістичного значення, ми виявляємо пошану до свого рідного — пошану до Самостійної і Соборної України, за яку так багато вже проллято української крови.

Вийшла з друку нова книжка
О. Кобилянської

"У НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ КОПАЛА"

з вступною стеттею
П. Филиповича
272 стор. друку. Ціна 20 пезів в США і Канаді: 1,50 дол.

«ПЕРЕМОГА»
25 de Mayo 479 — Bs. Aires

Apove al Segundo Plan Quinquenal

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

Нові Дні

що виходить у Канаді.

В "Нових Днях" співпрацюють кращі письменники, журналісти, вчені.

В "Нових Днях" прочитаєте не лише про літературу, а про все, що може цікавити сучасного українця.

В "Нових Днях" Ви не знайдете партійної "політики", бо це журнал справді безпартійний!

Річна передплата три долари.

Замовте для себе "Нові Дні" у Представництві на Аргентіну:

"Peremoha", 25 de Mayo 479, Buenos Aires

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ МОЛОДІ

"МОЛОДА УКРАЇНА"

"Молода Україна" формує світогляд молодого українця.

"Молода Україна" виховує молоде покоління в дусі справжньої демократії на чесних громадян і відповідальних працівників суспільства.

Звертайтесь листовно на адресу представництва в Аргентині

"Porohy", Casilla de Correo 3184, Bs. Aires

або до книгарні "ПЕРЕМОГА", 25 де Мажо 479.

МІСЯЧНИК РЕЛІГІЙНО - ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

"ДЗВІН"

Видає Братство Святої Покрови УАПЦеркви в Аргентині

Річна передплата 24 песів (або 2 дол.)

Адреса:

M-dad. "Sta. Virgen", Snipacha 842, Bs. Aires

Всіх Пнов. Передплатників, що одержали Підписні листки і досі ще їх не повернули, просимо переслати їх якнайскорше на адресу В-ва, без огляду на це чи зібрано на них якісь пожертви чи ні!

Видавництво.

ARGENTINO Central (B) CORREO

TARIFA REDUCIDA

Concesión № 4209

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual № 452854

ПЕРЕДПЛАТІТЬ ДЛЯ СЕБЕ!

"УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО"

тижневик, що виходить у Франції.

"Українське Слово" приносить найсвіжіші і найоб'єктивніші інформації з міжнародньої політики і українського життя на еміграції і на Батьківщині!

Річна передплата 50 песів.

Звертайтесь на адресу:

"Peremoha", 25 de Mayo 479, Buenos Aires

НОВИНКА ДЛЯ ВОЛИНЯН:

Старанням організованих ВОЛИНЯН у США, Канаді й Аргентині вийшов з друку

"ЛІТОПИС ВОЛИНІ"

На 128 стор. великого книжкового формату містить багато цінного й цікавого матеріялу про ВОЛИНЬ. Для ВОЛИНЯН — це необхідна книга!

Ціна в Аргентині — 15 песів.
В Канаді й США — 1 доляр.

Замовляти:

в Аргентині: В-во "Перемога"

в Канаді:
P. O. Box 606, Winnipeg, Man.

в США:
1723 Bleecker St., Brooklyn 37, N.Y.

"ГОЛОС МОЛОДІ"

— це єдиний журнал, що виховує молодь в націоналістичному дусі — на справжніх патріотів Батьківщини!

Замовляйте:

"Peremoha", 25 de Mayo 479, Buenos Aires